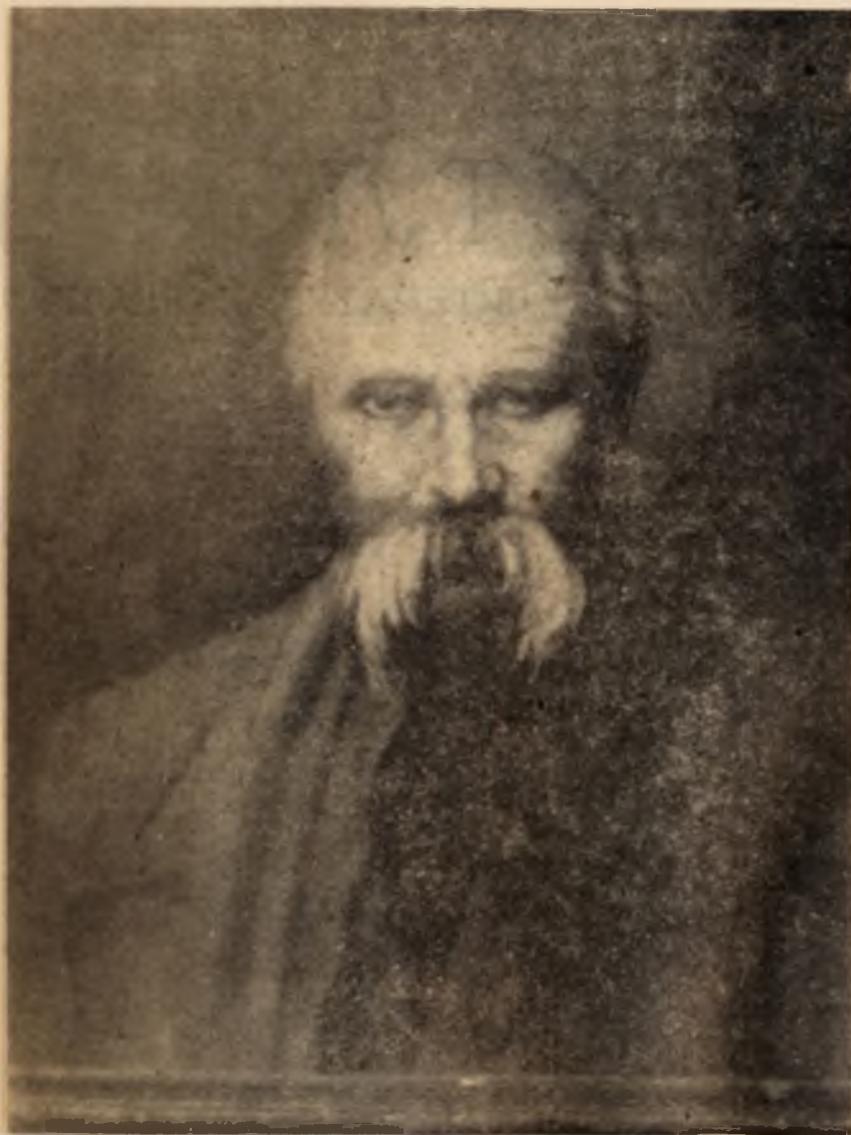

ШВЕТЛОСЦ

ЧАСОПИС ЗА ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ

Однличателни редактор
Дюра Варга

ВИДАВА НИДАВАТЕЛЬНЕ И ДРУКАРСКЕ ПРЕДПРИЈАЦЕ „РУСКЕ СЛОВО-
РУСКИ КЕРЕСТУР“
1992

Кочиш Йовген: ТАРАС ШЕВЧЕНКО
(Зос сликох Олбору за Русинох СКІДВ-и)

ПРЕДХОДНЕ СЛОВО

Порушоване видаваня и виход першого числа літерарно-культурного часописа »Швєтлосц« на нашей бешеди одражує нове одєскоченн€ у культурним розвиван€ю нашого народу у соціалистичній Югославії. Порушоване нашого часописа потвердзує же обставини под ютрыма ше наша культурно-просвітна діяльносць розвивала на тельо квалітативно полепшани же шмело мож твердзіць, же і видаване того часописа пришло як результат того квалітативного полепшання культурнай діяльности — літерарнай творчосци у нашим народзе. То і розумліве. По Народнай революції культурно-просвітна робота по наших валалах дійствовала зос таким розмахом и полетом же за небельо роки позберала коло себе шицкіх щиріх, талентованих и меней талентованих роботнікох на культурним подзбигован€ю нашого народу ютры, приходзаци зос шорох интелигенції, младших школярох, роботнікох, земледілцох и ремесельнікох, дружтвени пременкі у Народнай революції и соціалистичній вибудови, у ютрых подїйох сами участвовали и участвујо, спробовали тута єдни з веќшим, а други з меншим успіхом літерарно обробиць. Так од ошлебодзеня літерарна творчосць у нашим народзе бере ширши розмири, богатши зміст, з веќшою часци соціалистично-революціонарни напрям меней лебо веџей класно свидомих пасмох нашого роботного чловека. Окупация, жбирства фашизма, борба наших народох за ошлебодзене, заберало найважнейше место у літерарних обробкох, розумліве, ведно з описаньем геройских намаганьох наших народох у обнови и вибудови своёгого соціалистичногого отечества.

Медзитим, погришне би було твердзене же юляй на ютру нашо млади, а з часци и старши писателе, ступели и напрям уж апсолютно утвердзени. Не! Ми ище ту и там блукаме. Блукаме у вигледован€ю фурми, літерарного виразу, як и у класнай ориентації. Часопис ма и тот задаток же би потерашні и терашні літерарни твори нашого народы цо вирнейше послужили на загальним культурним подзбигован€ю нашого чловека, а з другого боку, же би писателе зос виходом пред явносць, з упознаваньем зос творами своїх товаришох могли постуپне злепшовац и сюю власну літерарну роботу.

Уж перши писателе и құлтүрни роботніци чийо роботи друқованы ү тим ч ышле часописа потвердзүю же ү нашим народзе бұла, постоі, а ү бұдағын бұлдең үшеліяқ ище мәдениетта, киікөвна творчосц, бо часопис едииң ғодзен зазберац наших ләдзох қотри робя на литерарно-құлтүрней творчосци. З тим наш нови часопис обедині наших писательох, қотри жиңі ү широких пасмох нашого народа по наших ғалалах и ширцом нашого отечества. Часопис бұлдең өчерац хасновити искүсствия ү успишиене обробених литературных творох. През сұмнівү же през часопис, зос өчаньом искүсствиох наша литературна творчосц дожие нови қвалитативни скок и по фүрмох и по змиству.

Попри литературных творох ү нашим часописе бұлду ше друқовац роботи з нашей сучасней құлтүрней проблематики, як и роботи з нашей загальней исторично құлтүрней прецесци и оқреме з пре үлесци каждого ғалала. Розумліве же часопис бұлдең үпознавац наших ләдзох з құлтүрним розвитком и литературнү творчосцу других народах нашого отечества.

Як видзиме, польо роботи широке и жада сцелих и витриномбних роботнікох з одбітулоцих қонарох науки. Прето видаване нашего литературно-құлтүрного часописа през сұмнівү ма историчне значение за наш народ, за дальши розвиток нашей книжобносци, за дальши розвиток нашей националии құлтүри.

РЕДАКЦИЯ

ШВЕТЛОСЦ

РОК I

ЯНУАР—МАРСЦ

ЧИСЛО 1

Кратки исторични препатрунок кніжковнай творчосци у нашым народзе

Не можеме у подполносци похопиц нагли культурни розвиток нашого народа од ошлебодзеня по тераз, нє можеме у подполносци видзиц правдиву велькосц нашого шлебодного культурнога розвитку у нашей соціалистичнай Титовай Югославії, голем през краткого препатрунка нашей загальней исторично-культурнай прешлосци.

Розуми ше же культурна прешлосць нашого народа, як и других народах у тутэйших краіах, цесно повязана з политичнімі обставінамі котры пановали и у котрих жыл наш народ у Австро-Угорскай монархіі. Надалей, культурна прешлосць цесно повязана з барз ліхіма економскімі можлівасцамі нашого народа од Першай швітавай войні. З оглядом же мі нашу историчну прешлосць мame по тераз пре недостаточносц писаних жридлох лем часточно обробену, прето и нешкі ище чежко дац даяки подполнейши и загальнейши препатрунок культурнай прешлосци нашого народа.

І попри тим же зме по тераз досц худобни з пренайдзеніма писанима жридлами з нашей исторіі, з помоцу котрих бизме могли дац подполне и загальне научово толковане нашей исторично-культурнай прешлосци, я заш лем попробуем дац з помоцу постояніх жридлох кратки препатрунок кніжковнай творчосци у нашым народзе.

У вязі з обробком нашей загальней культурнай прешлосци моію власне становіско таке же лепше на тот завод дац гоч и неподполну роботу у тим напряме, а з тим ведно и неподполні историчні препатрунок кніжковнай творчосци у нашым народзе, як чекац ище вецей рокі на пренаходзене вецей жридлох. До чого ше доідзе у будучносци, тото треба будзе и обрабяц подполнейше. По моім думаню худобство наших писаних жридлох у прешлосци вшеліяк же одбивало наших учених людзох же би не власели до озбільней роботи у тим напряме, бо винітоване нашей загальней исторично-культурнай прешлосци — то ёдна файта науковей роботы котра жада не лем вирни писани жридла, але и потребных фаховцох, их дзечну, пожертовону и витирвалу роботу.

Зошицким похопліве же моя статя лем перши крохай (од ошлебодзеня) на уходзеню до ёднай барз потребней науковай роботы у рамикох нашай меншини. З туту статю, як увидзіме у дальшим викладу, не скончена але лем разпочата важна робота. Статя ма ціль повалац до тей роботы наших фаховіцах тей файты, же бізме у цо скоршым чаše мали інше вирнейшу и подполнейшу сliку нашей культурнай прешлосци, а окреме knіжковнай творчосци у нашым народзе.

Тота порушуюца дума ме наведла на барз шлебодни крок — на писане тей статі, а з другого боку потреба же бізме уж у першим чишле нашо часописа упазінаги баргей з нашу культурну прешлосцу и knіжковну творчосцу нє лем наш народ але и други народы нашого отечества. З тей статі голем з часци увидза и други народы же наш малочислены народ ма чежку але шветлу культурну прешлосць у своеї двастолітнай исторії. Зос статі ше увидзи и худобство нашей уметніцкай knіжковносци, але котра ше окреме збогацуе од ошлебодзеня з новима творама наших старших писательох и младых писательох-початнікох.

I ОД ПРИСЕЛЕНЯ ПО КОНЦ ХІХ ВІКА

По приселеню до тутейших краёах 1746 (Др. Г. Костелник: „Хроника Керестура“.*) Ириней М. Кондратович: „Істория Подкарпатскої Руси“ Видавництво Товариства „Просвѣты“, Ужгород 1925 р. число 35 — 37, бок 79) наш малочислены народ бул захабені на самого себе, през медзисобнай вязи, а и у культурним поглядзе бул тиж подполно ошироцени, бо до ХХ-го вика не мал ніяку культурну вязу зос старим крайом. Аж у першой половки ХХ-го вика, од 1918 року, створена ліха вяза зос старим крайом, але и то вецей на особных вязох наших учених людзох.

Бешедующи о политичних, культурных и экономских обставинох нашего презиравного народа у Австро-Угорской держави, можеме шицко звесць на ёдно: наш народ бул осудзены на национальне вимеране, на подполну препасць. През своїх учених людзох, през своей knіжки и школи, през основных человеческих правох, наш народ ані не могол обчековац лепіше. Ліхе основне знане науки наш народ доставал у мадярской школи, на мадярским языку (з часци на мацеринским) и од мадярских учительох, лебо учительох-мадяронох стипендистох зос Карнатох котры скоро шицки були вирни слугове коруни Св. Штефана, гнали на ёдно, на мадяризоване нашего народа, на його национальне однародзоване.

У подобных обставинох жил наш народ тиж у Срімє, а так и у Славонії, дзе не мал своїх учительох, своїю школи на своім языку.

*) У архіви Керестурскай парохії.

Економске змоцнене єднай часци нашого народа под конец XIX-го и на початку XX-го вика, допомогло зявйоване нашей интелигенциї. На вельку народну чкуду тота наша малоочислена интелигенция, виховйована у цудзим штредку, була розединста на мадяронох и малу часточку правдивих з попатрунку тедишніх приликох националных народних просвітительох. О однародзованю нашей интелигенциї у тедишніх часох шведоча нам и слова Митра Надя зоз Загребу од 4 VIII 1899 року, друкованы у статті велького українскаго науковаго роботніка Володимира Гнатюка „Словаки чи Русини“, друкованей у Записах Науковаго Товариства імени Шевченка, том 42, кніжка IV од 1901 року. Митро Надь пише: „Мадяре робя так же каждого патриотичнаго Русина муши заболіц шерцо кед подума на будучносці свойого народа, але як ма (наш народ) мало интелегенциї и од тей векаша часці ше сце волац Мадярами и народ так учи.“

Мадяризоване и однародзоване векшай часци нашей интелигенциї потвердза шицки старши людзе котры уж жили у тедишніх часох, а котрим ше глібоко урезал чежки печац прешлосци. Келі приклады национальнаго зрадніцтва же горши чловек мадярон (наш чловек) од праваго Мадяра! У тим предок водзела єдна часць интелигенциї, мадяризирована и национально однародзена, котра бешедовала медзи собу и дописовала ше на мадярским або горватским языку, бо ше ганьбела за свой прости, худобни и некультурни язик.

Медзитим, и попри однародзеней интелигенциї, заш лем до культурнай исторії нашого народа, до зявйования нашей оригиналнай кніжковносци, записаны даскелі мена наших первых национально свідомих людзох. То були у Р. Керестуре учитеle: Петро Кузмяк, Михаил Врабель, Шандор Кузмяк и Ладислав Каменца, а у Коцуре учитеle: Будински Микола и Губаш Емил.

Мена наших первых национально свідомих учених людзох потвердзую з другого боку, цо увидзіме далей, же гоч наш народ числено мали, а даскельо национально свідоми учени людзе осамени и вилучены од наших учених — мадяронох, вони дали заш лем своіому народові тото цо ше допушцвало у тедишнім чаše и цо вони могли дац од себе спрам своіх скопіносцох.

*
Першэ записане мене у култуней истории нашого народа у другой половки XIX-го вика, то мене **Петра Кузмяка**, нашого первого школованаго учителя. Кузмяк з успіхом робел на культурним подзвігованю нашого народа у Р. Керестуре. У Р. Керестуре бул учитель през 54 роки. По тераз о Кузмякові писали у предвоенных русских народных календарох др. Г. Костелник, Дюра Біндас, священник и Михаил А. Полівка учитель. По Полівкові Петро Кузмяк ше родзел 1816 року (и не споміна место родzenia), а умар 13 студзеня 1900 року.

По ошлебодзеню о Петрові Кузмякові писал тов. Габор Надь, проф. з Р. Керестура (и то у Рускім календаре на 1949 рок). Ви-

патра же ше Петро Кузмяк — пише у своєї статті проф. Надь — интересовал за поезию и же сам пробовал складаць стихи. О тим шведоча и друковані два Кузмяково писні котри записал Михаил Андреевич Врабель, учитель у Р. Керестуре, котри друковал у своєї книжки „Русский соловей“ (Народная лира) друкованей 1890 року у Ужгороду.

Обидва Кузмяково писні котри друковані у тей книжки през наслова. Перша почина зос словами „Прилетѣла зозуленка, тай стала кукати... (Прилещела куковка та почала кукац... бок. 67) и друга почина зос словами „Спѣвай жаворонку“ (Шпивай жайворонку)... бок 71.

„Тота друга писня особліво характеристична — пише проф. Надь у своєї статті — з котрой ше видзи патрене Кузмяково на дружтвени пременки котри ше случели у Австро-Угорской 1848 року“, по ошлебодзеню кметства и запровадзованю дзепоедних буржоаззких шлебодох. „Розуми ше же ше Кузмяк неодлуго прешвечел же не точни його слова у писні дзе гвари же „Тепер уж и Русин ровний немешови“, бо тоти шлебоды у Австро-Угорской на место феудалних ланцох котри зруцени 1848 року, були оковані з новима ланцами Австро-Угорской буржоазії.“ (Пише тов. Чакан Штефан, агроном „Рочна книжка“ на 1951 рок, бок 65).

З того чежкого політичного, культурного и економского живота вишпивани у народу велі писні котри вирнє малюю шицки боки народного живота. Так попри чистых вирских писньох, вишпивани и родолюбиви, исторични, вояцки, дзвівоцки, хлапцовски, любовни итд. У тедишніх часох тоти писні преношени з поколеня на поколене у рижних нагодах през усмене приповедане.

Велька чකда же у тим чаще, у другой половки XIX-го вика, наш народ не ма людзох котри би правилне оценели тово вельке народне богатство, и ніхто не роби на записованю писньох и приповедкох. Нешка можеме шмелю твердзиц же една часць наших писньох и приповедкох препадла и вимарла незаписана.

Аж под конец XIX-го вика Михаил Врабель, учитель, почал записоваць народни писні и друкує книжку под насловом „Собрание народныхъ пѣсней на розныхъ угро-русскихъ нарѣчіахъ“ або „Русский соловей“ (Народная лира“, под котрим меном позната тот книжка з часци нашим старшим людзом). Учитель Врабель у „Русским соловею“ ма друковано лем 22 нашо народни писні, а други писні шицко зос Прикарпатской України и Галичини. Записані писні найвецей обрабяю любовни и дружтвени мотиви, а ёст медзи німа и патриотични, вишміховальни итд.

Нашо бачвански писні учитель Врабель найвецей записал у Р. Керестуре од Марії Бучковей, Габра Гудакового, Ферка Мудрового, а у Коцуре од Миколи Губашового и Марії Саболовей.

Векши роботи у тим напряміе учитель Врабель не окончел, бо уж 1897 року одходзі до Будимпешти за редактора новинох „Недѣля“ котри ше друковали на горнім діялекту, а и у нас ше

читали. У новинох хасновани тедишні велькоруски правопис и велькоруска бешеда з мишаніну фурмох и словох народней бешеди з которую вироснул тот цо писал.

З друкованьем „Русского соловея“ ми за наш културни живот, а окреме за народне етнолошке и етнографске богатство, заинтересовали и наших горніх братох. На полю записования наших народних писньох, приповедкох и звичайох, цалого нашего культурного богатства требало зробиць векши кроачаї, за цо ми под конец XIX-го вика не мали фаховых людзох.

Тоту барз важну роботу, як свой роботни задаток, бере на себе „Наукове Товариство імені Шевченка“ з Львова. Так 1897 року (юли-септембер) приходзи до наших крайох вельки українски наукови роботнік Володимир Гнатюк, проф. при катедри етнології и етнографії на Універзитету у Львове. Професор Гнатюк записовал нашо писні, приповедки и звичаї у Р. Керестуре и дзепоєдних наших валалох. З тей нагоди, записані писні з боку проф Гнатюка „Наукове Товариство імені Шевченка“ друковало кніжку под насловом Етнографічний збірник „Етнографічні материяли з Угорської Руси“, том III 1900 року у Львове.

У другей часци кніжки под насловом „Бач-Бодрогский комітат“ записані 430 нашо писні. Писні розличитого світского характеру: родолюбиви, любовни, исторични, хлапцовски, дзивоцки, вояцки, вищиховальни, балади, романси, крем 17, вирского характеру.

На тим месце повесць дацо вецей о записаних писньох проф. Гнатюка не можліве. Заш лем з помедзи веліх спомнем лем три. Чисто политичного характеру писня „Про Войніча“, бок 257, которая записана у Р. Керестуре. Писня описує виберанки, вшеліяк зос 1894 року. Уж у тей писні видзиме борбу рижних странкох за доставане гласох на виберанкох. Тота борба странкох приведла до національнаго розединеня народа, дзе писня бешедуе:

Ой Русино, Русино, не таргай ше на двойно,
и далей:

И Шваби нас вишмею, лем док за нас учую,
Же єдинство не маме, але себе шавла-павла гледаме.

Видзиме з писні далей же чежко було тримац у єдинстве наш народ, бо не було наших людзох котри би виступели на чоле свійого народа на національней основи за доставане своїх правох.

Велі писні у кніжки далей бешедую о чежким животу нашого народа у тедишніх часох. Вецей писні окреме бешедую о розмер-йованю ярашох, которых було велью доокола Р. Керестура и Коцуря. При валалскей худоби настал „страх од препасци“.

Прикладна писня „Бідні по розділі толоки“ (Худобни по розмерйованю ярашох**).

**) Стихи выправлены по терапинім правопису

Худобни мацери, цо робиц будземе?
Оздалъ зос своїма худобними дзецими од гладу помреме?
Не даю нам пущиц краву до ярашу,
Нем сабат*) нам пущиц, да нам гуски пашу.

Або друга писня под насловом „Бидни пробують здер-
жати поділ толоки“ (Худобни пробую затримац дзеленс
ярашу):

Дзе же ви, регрути, шицки ше зберайце,
Та ви нам тих панох гетка однорайце.
Наберце, регрути, цегли до рукавох,
Бице енджељрох, бице поверх главох.
Уж пред нашу краву буду празни яшля,
Не предаш ты, жено, нігда вецей масла.
Вижень штири швині до пустей доліни,
Не наеш ше, жено, зоз дзецими сланіни.
Крича жени, крича, барз су нагнівани,
Же чом енджељре яраш померали.

Спрам писаня професора Гнатюка у предходних словох своїх
кніжкох видзиме же го наш народ дзечне приял и материально
помагал у роботи. Алё и попри тей помоци длугши час нє могол
остац на тей роботи, бо го тедышня власц тримала за шпиона, ис
допушцавала му дальшу роботу и истого року, 1897, мушел ше
варац назад з неподполно окончену роботу.

З друкованиях кніжкох видзиме же проф. Гнатюкови найвекшу
помоц на записованю писньох и приповедкох дали: Маря Рамачова,
припозната народна шпивачка и Юла Монарова з Р. Керестура, а
у Коцуре найвецей записал писні од Марі Стрибераў, Марі
Шантовей, Марі Бесерміньовей, Мелані Фіндрыковей и Юли Левин-
сковей. Крем Р. Керестура и Коцур проф. Гнатюк ма записане
менше число писньох и по других наших валалох.

Крем горе спомнутей кніжки писньох, проф. Гнатюк прири-
хтал и кніжку — розправу „Руські оселі в Бачці“, котру
Наукове Товариство імени Шевченка“ друковало 1900 р. у Львове.

Надалей, проф. Гнатюк пририхтал кніжку „Весіле в Кере-
стури“ дзе описал народни звичай — питанки и свадзбу на 48
бокох. Тоту кніжку друковало „Наукове Товариство імени Шев-
ченка“ 1908 року у Львове.

Штварту кніжку (остатню кельо мне познate) проф. Гнатюк
зложел зос 39 приповедкох котру „Наукове Товариство імени
Шевченка“ друковало у Львове 1910 року.

Мойо думане же проф. Гнатюк нє друковал шицко цо мал
записане у нашим краю 1897 року, бо на ёдним месце пише же у
Бачкей тельо назберал материјалу же би могол друковац три
вельки кніжки од по 15 табаки, цо виноши доведна 720 боки.
Велька чкода же ми нє знаме вецей ніч о тим чи вон друковал
ище дацо зоз записаного материјалу о нас.

*) Нє шлебодно.

*
До народних піснякох зосіюшорах нашого народа треба вішліяк спомніць Андрія Горняка, чий мене іще і тераз жись медзі старшима у Р. Керестуре. Горняк мал своїм самостойними вишивані писні і шицки напам'ять повторювал, бо ані читаць ані писаць не знає. Од нього ма уж записані писні у учитель Врабель і проф. Гнатюк.

Надалей треба спомніць культурну роботу медзі народом у Р. Керестуре учителя Ладислава Каменци. З Ужгороду пришол за учителя 1889 року і як добри музикант любов гу писні преношев і на народ. Наша писня і мелодія почала оживітіваваць по його приходу. Так Каменца зосіюшором старших школярох виступел у Будимпешту на отвераню Шветовей вистави 1896 року, і то на поволанку єдного посланіка. (М. А. Полявка — рукопис о Каменцові).

Учитель Шандор Кузмяк бул барз бистри і по приповеданю старих (Тиркайла Дюра Р. Керестур) складал стихи з народних подійох і вець их повторювал. По тераз нет зазначені його писні, т.е. миє голем непознані.

Учитель Будински Микола і Губаш Еміл, котри свой вік препровадзели найвецей у Коцуре, були правдиві і глібоко свідомі національно просвітні роботніці. Ім же муши з найвекшої часці припознаць уплів котри вони мали на наш народ у Коцуре у поглядзе розвитку шлебодного національного чувства котре було наймоцніше през нашу історію у Коцуре.

II О НАШЕЙ ОРИГІНАЛНЕЙ КНІЖКОВНОСЦІ

Упрекосць шицких гамованьох і недопущенох культурного розвитка нашого народа у Австро-Угорській державі, зашлем на початку ХХ-го вика, зосіюшором нашого першого і по тераз наймоцнішого і найплоднішого поети — філозофа Др. Габора Феодоровича Костельника — Гомзового, зявює ше наша перша оригінална поезія, а з тим почина у нашим культурним живоце нова часці поступного національного пренородзования нашого народа.

Др. Габор Феодорович Костельник Гомзов родзени у Р. Керестуре 15 жніня 1886 року. Основну школу скончел у Р. Керестуре, а Гімназію почал у Винковцях (І і ІІ кл.) і предлужел і скончел у Загребу. Богословські науки почал виучоваваць 1906 року у Загребу, а венеції 1907 року преходи самодзечне, през допущення владики, на дальше виучуване до Львова. Богословію у Львове скончел 1911 року і гакої одходзі до Фрайбургу (Швайцарска) на дальше виучуване філозофских наукох. През два роки, уж 1913-го року, здал шицки егзаменги і у 27 року жытва постава дохтор філозофи.

Зосіюшором ше такої вразел на Галичину і оженял ше з дачкую директора рускай Гімназії у Перемишлю. Итого року, 1913, бул поинвеції за пресвитера і дostaл место у Львове як Гімназійски катихеіа.

На гей роботі була облачена його склонносць і глібоке познаванне філозофи, так же 1920 року бул поставені за професора філозофи на Богословскай академії у Львове.

У дальшій його роботи віше баржей приходзи до вираженя його сплебодин духу и думаніє^{*)}) Так 1928 року друкує вирску книжку „Спир про енклізу між сходом и заходом“, и тата книжка спричинила велику дискусію и уж теди траци угляд котри мал у Ватикану. Але Костельник од своєго не одступа, так же 1930-го року бул зменети з должності професора Богословської академії, як и з редакторства богословського часописа „Ніва“. Од теди жил у Львове як церковна особа под надіяtronком єпархіального руководительства.

Подчас Другої світової війни, а окреме по сконченню війни, писав всі студії о одноношеньях заходній и восточній церкви. Як таки др. Габор Костельник по Другої світової війни бул не лем централна особа сучасній християнській українській літературі але и цалого духовного живота народу на Заходній Україні. Уж 1945 року порушує як предсидент Ініціативного одбору за вращане на стару православну виру вирнікох на Заходній Україні. З боку Ватикана бул опинено нападнути и ономинани у вецей нагодах. Под його предсидентством Ініціативни одбор зволал Собор греко-католіцької церкви Заходній Україні. Собор ше отримал од 8—10 марта 1946 року у Львове и вирики Львівської, Станіславської, Тернопільської и Дрогобицької обласці прияли православну виру.

Уплів Ватикана ше віше баржей зменшувал на Заходній Україні, а угляд Костельников роснул так же Ватикан ринел остатне — окончиц збойництво над нім. И дnia 20-го септембра 1948 року, недалеко од своєго будинку у Львове, агент Ватикана з двох винтилькох до глави окончез збойництво над др. Костельником, од чого вон такої умар.

И гоч у тим чаше на початку ХХ-го вика не приходзи ні до яких політичних пременкох у Австро-Угорській державі, заш лем у тих чежких обставинох нашій культурній історії др. Г. Костельник поклада фундамент нашій оригиналній національній книжковносци и можем повесць тово цо и велі други по тераз же вон снователь нашій книжковносци, правописа и граматики.

О книжковній и науковій творчосци др. Г. Костельника

У нашим народзе ище по тераз ніхто не дал загальні и подполні препатрунок книжковній творчосци и науковій роботи др. Г. Костельника, а ище мене уходзели до даваня оцинки його книжковній и науковій роботи и тоти цо дацо о тим писали. Тото окончиц у подполносци ми нешкя ище не можеме, бо у нашим народзе не мame фаховцох котри би могли робиць длугши час на тей роботи. Кажды хто по тераз писал дацо о др. Костельникові дорушел лем тоти ствари котри му були познати и не уходзел глібше на винаходзене жридлох котри по тераз ище не познати. И далей, велька почежжкосц у тей роботи и у тим же ми по тераз ище не мame шицки його друковані твори. И на остатку, цо найглавнейшіе, ми за остатні 10 роки не мame ніяки препатрунок його творчосци на літерарній и науковій роботи. Прे горе спомнити причини видзиме же прецо барз чежко даць вирну слику вредносци Костельниковій літерарній и науковій роботи.^{**)})

^{*)} Оталь робене по „Журналу Московської патріархії“ за октябрь 1948, бок 10.

^{**) У моїм обробку о Г. Костельникові похасновая сом крем новіх жридлох докотрих сом дошоа и дзеноедни часци роботох о Г. Костельникові слідующіх писательох: 1) Дюра}

На основу горнього викладу зошицким похопліве же и тата моя часці статі котра бешедує о Др. Г. Костельникови не може буц подполна пре правдиви причини. Але мою власне думане же и попри неподполносци статя посцигнє свой циль, понеже од ошлебодзеня о Др. Г. Костельникови на нашим языку ніч не друковане. Прето сом жадал же би ше цо ширши народни пасма упознали з нім, з його творчосцу, а окреме наша младеж и школярски подросток котри по тераз мало знаю дацо о нім.

*

Кед препатриме друковани твори и роботи др. Г. Костельника, з іх видзиме же вон не лем поет — філозоф, але же вон на першим месце священик. З тим змістом оддихую його велі твори през огляду котри конар науки обрабяю.

Але кед препатриме далей його поезию, ту го часточне стректаме як народного и національнога будителя, як поету глібоко національных и соціяльных письмох, писателя патріотичных и будительних письмох и творах. Вон нашому народу перши дава глібоку оригиналну и живу літерарну творчосць з котру з богацю нашу національну культуру. По Першій швєтовій війни зос своїма глібокими національними писнями будзи свой народ зоз виковного сна, поволує го на культурне подзвиговане, и як поета родзеного краю з цудзини шпива своїому народові:

Нацо народ цо през шерца,
Цо през мена, през язика,
Цо през книжки, през науки! ?

Медзитим, на другим боку, у найвекшай часці його творах видзиме го окреме до Другей швєтовій війни, як священіка, чия шыцка робота релігиозного характеру. Тото ше при ньому виражує окреме у вельочислених творах до 1938 року у котрих на найреакціонарнейши способ з помоцу церкви виступа и бори ше проців матеріялістичного и соціалістичного писменства на Україні. Так видзиме у конечнай ленії же його твори маю два розлични напрями. Талант Костельникові ше трудзел привесць до складу и вимириц науку и виру, цо розумліве же не можліве, бо научносць постої лем єдна. У даваню чисто наукових або філозофских роботах вон бул вше твардо урамиковани у граніцех хімічнай християнскай філозофи.

Цалу творчосць Др. Г. Костельника можеме подзеліць на книжковну и наукову. По моїм думаю важне и тово да знаме же вон бул не лем наш найплоднейши и наймоцнейши писатель, але и наша найученша особа у першій половині ХХ-го віка. Свою твори писал крем на мацеринским языку, и на горватским языку, а познейше по одходу до Львова на українским, латинским и польским языку.

Біндас, — Др. Г. Костельник, (Бібліотека РНПД, число 1, „Ефтайова дзвівка,” 1924 рок бок 5 — 11, 2) Др. František Tichý: Г. Костельник, Руски календар на 1937, бок 30 — 39; 3) Сільвестер Саламун: Прегляд творчосці Габра Костельника (хронологіки), Руски календар на 1935 рок, бок 49—57.

Дзепоедни його твори-пісні преложени або толковани на немецким, горватським и ческим языку.

I Литературна творчосц. А. Поеzия

Спрам того на яким языку писал пісні, поезию Костельникову можеме подзеліць на поезию на мацеринским, горватским и на українским языку.

а. Поеzия на мацеринским языку

На нашай бачваньско-срімской бешеди поета почал писац інче як школяр V кл. Гімн. Уж у тих перших крохайох дожил недорозумене и вишмейоване з боку своіх товаришох. У тым розчарованю обращу ше гу своім піснью зос словами:

Пісні моіо — слизочки!
Пісні моіо — широтки!
Хто вас вита? — Ах, ніхто!
Хто вас чита? — Заж ніхто!

Тот упечаток розчароване бул барз моцни и длugo ше застригал при поетови, але вон заш и далей пише пісні, лем же их не друкуе.

Костелниково пісні на мацеринским языку одиухуе з вельку оригиналну швіжкосцу и з моцними националними думками (крем религиозних). Поета у ніх з вельку щиросцу и блізкосцу, з моцним чувствительним патріотизмом описує свой народ, його загальны живот, свой родими край-нігда незабуту ровну и прекрасну Бачку.

Уж у перших пісньох, котри писал 1903 року, видзиме поетов оптимистични попатрунок на живот и дружтво, на розвиток, своего народа. Але ё у дзепоедних познейших пісньох застарани за долю свогого народа. Гоч ше його початни пісні не читаю, — бо нет дзе друковац, вон и далей пише, бо ше наздава же приду лепши часи за його презправни народа. Поетова животна радосц наслучае значене його пісньох за националне пребудзене свогого народа. Тото прекраснне поведол у пісні „Моім піснью“:

Пісні моіо — написані,
Чи вас дахто читац будзе?
Пісні в шерцу виховані,
Чи вас любиц буду людзе?

Чи ви дараз швет тот били
Увидзице — з цми видзеце?
Чи можебуц нещешліви
У цми цемней не згинеце?

Чи наш народ не препаднє?
Чи ше дараз таке дацо
З вами случи, же би сце ше
Могли йому придац на ў?

Чи жалосни, засмущени
Ліцо своё не скриєце,
Кед од шицких охабени,
Одрущени останеце?

Наздавайце ше лепшому,
Дуга кус вас обзагуе,
Трепецаци у свойому
Швейту — и вас ошвицуе.

А кед дараз розлеце
Глас свой щири и дзвиняци,
Ви кождому вец поведзце:
Ой, ставайце уж Рұснаци!

Поета видзи культурни розвиток и водзвигнуце других народох, цо крашн€ обробел у писні „Ой шкорванку“. Його тото окреме бол€ кед видзи же други народы доступни шицким науком, а наш народ культурно ище мертві. Його бол€ худобство нашей национальной культуры, але и ту вери до лепших часох и, гоч € на тот завод ище сам, вон ше пуща шмелю по новей драги по котрой уж одавна иду культурни народы. И у остатней строфи горней писні гвари шкорваньчкови:

Пуцел ше и я за тобу
Зос тей жеми, — як зоз гробу,
Летал би я — н€ мам кадзи!
Бо то мойо н€бо нїзке,
И преузке и пребліске —
Бо мой народ ище спяци,
Ой шкорванку, ой шкорванку!

1903

И по одходу до Львова поета и далей остава вирни синього народа, поета своеї родзеней Бачкей и свойого народа. Гоч жиє у цудзини, нїгда н€ забува свой народа и з думами през свойою писні є вше з народом. На час обачае шицкі боляци рани у розвитку свойого народа, окреме по 1918 року. Прето пише национально-родолюбиви писні за швидше препородзене свойого народа. И у тих свойх писньох поета дава одредзену драгу свойому народу у культурним напредованю. Наймоцнейша його родолюбива писня: „Станьце, станьце, браца мойо!“ у котрой будзи свой народа зоз виковного сна, улїва му животну сцелосць за культурне водзвиговане. Видзиме його старосць о народу, а ведно з нїм дзелі и радосць. По прекрасных описах Бачкей на початку писні поета далей бешедуе:

И по польох и по лесох
Жвири жию: єдза, пию.
А н€ шею, и н€ коша.
И н€ преду и н€ шию —
Але зато шмати ноша!
Жию, як уж жвири жию:

Шия, ставаю, пию, єдза...
Алє цо сү? То не знаю,
И другим то не поведза!
Як ше родза, так и гиню
— През язика и през мен
През памеци, през спомена:
Станьце, станьце, браца мойо!
З жеми ви ше подзвигніце —
Хто сце? Цосце? Дзе ваш язик?
Яке мено ви ношице?
През язика и през мена,
И през шерца и през души, —
Чи то так нам жиц?
Не жиц — алє гнїц.
През памеци — през спомена!
Станьце, браца, най у каждим
Шерцо ше вам руши!

Нацо красна хижя, кед є
Пуста, — кед нет у ней газди?
Розвалі ше и розпадне —
Диждж и витор ю вивраци!
Нацо народ, цо през шерца,
Цо през книжки, през науки?
Ша то и вон так препадне,
Як през Газди хижя зніка!
Бо моцнейши человечески
Язик, як цо руки!

Попри велих родолюбивих писньох, ма вешей з тематику мадяризациі нашого народа. Окреме му прикладни дза писні написани 1904 року, з котрих видзиме способ мадяризациі нашого народа през школу.

У першой писні, „Млади школяр“, здогадуе ше поета школярских часох у родним валале, кед ше шыцко учело на мадярскім языку и кед з нас мадярох стваряли. Теди зме у школи, гвари поета, учили:

Magyar az én apám, anyám.
Magyar az én kedves hozám*)!
Таки слова я там нашол,
А цо знача — не пренашол.

Тих часох ше поета горко здогадуе и у чаше писаня тей своеі писні. Уж теди (1904) ма написано велио писні и у остатней строфи спомнутей писні пише:

Руски я поета постал,
Руски шпиваночки складам —

*) Мадяре ми оцец и мац
Мадярске мою миле отечество!

Немирне сом шерцо достал:
Любим народ, пре нъго страдам!

У веліх його писньох ест таки приклади вирносци, любов Гу народу и конечно же зование и живота за щесце и лепшу будучносць свойого народа.

Але поета уж подчас школована одалены од свойого народа и пре культурну мертвосць у народзе при нъому настава страх за долю, свойого народа у чаше моцней мадяризациі през розлични фурми. И у тим чаше ище нет хто прилапиць народа, предводзиць и учыць го свой мацерински язык, будзиць го и уліваць му национальней свидомосци. Тот боль и упечаток тым часом виповед у писні „Доме, доме незабутни!“, дзе у еднай строфи гвари обращаюци ше Гу народу:

Не знам, але мне барз страшне
Слухаць до гуторя людзе,
Же твой живот скоро згашне,
И Руснацох уж не будзе.

Любов поетова и його чувствительносць Гу родзеному краю, гу його Бачкей нігда не вимарла, и вона найлепшае выражена у писні „Бачко, моя Бачко!“

Бачко, моя Бачко!
У тим швеце ширим
Я за тобу тужим,
Нігда ше не змиrim.
Волім твойо писні,
Цо их чуць вечером,
Як цо тоти писні,
Цо их граю царом!

Волім твойо поля
Зоз житом зашати,
Як шицкого швета
Камени палати.

Ти ми шерцо дала,
Па лем тебе воно
Люби и розуми,
Як лем шерцо годно.

А у ширим швеце
Як през шерца жием —
Я ту на роботи,
А о тебе шніем!

На памятку нашим двом валалом Керестуру и Коцуру поета пише 1923 року писню под насловом „Двоме браца“, дзе дал кратки прегляд прешлосци нашего народа. У ней гвари:

З горох вишли двоме браца
Давно, давней у давніни —
За легчайшим хлебом ишли
Гет до швета на ровніни.

Двастолітна прешлосць научела народ тих наших двух валалох да жиу у злоги и медзисобней помоци, бо би ше іншак не отри- мали у морю ряжних народох. Поета и далей поволуе на ёдинство и медзисобну помоць, бо гвари:

Цо зме еден през другого?
Лем як плот тот розтаргани;
Шицко люцке тадзи прэйдзе,
Останеме зрабовани.

Поета видзі значене свойх писньох у будзеню нашого народа, а у познейших роках, видзі и плоды нацыянальнага пребудзеня. Але прето вон сабе не веліча, о тым, так понізно бешедуе. Не жада ніяку особную славу, лем добрае свойому народу. Поета чувствует и видзі своё место, а воно у його родімым краю, медзі своім народом. О тым нам шведочи медзі веліма и писня „Моя писня“:

За днёх младых дом я славел,
И Руснацах любел свойх —
Ім у писньох любов глашель,
И любени бул я од ніх.
Знала моя писня з ока
Слизу вирвац — як викресац,
И мой глас и споза гроба
— Знам — не годзен ніяк престац!
При Руснацах ше поцеші
Кажды зос поетом младким,
Цо іх славел, и ім перши
Полнел вше так з гласом сладким.
Знам, по устах швет ме вельки,
Якцо других, несц не будзе —
Знам, спомедзи забудзених
Руснацах и мне забудзе!
Але мойо шерцо ні́да,
Шветскай славі не жадало —
Не знало у швеце мира,
Вше воно лем дом гледало!
И за туту любов його
Два лем слизи з руских очкох
Буду плаца швета того
Шицких моіх шпиваночкох!

Поетово оштрэ око обачае и велі соціяльні проблеми нашого народа, а окреме питане вчасней женідби и одаванкі. Место же би наша младеж жила презбріжным животом, а вона уж од 15 роках звалі на себе шицкі роботы и фамелійны терхи. О тым бешедуе його писня „Тата наша Ільча“, перша строфа:

Вера, то уж дзівка тата наша Ільча,
Віходзела школу, та уж шицко зна!
За рок, а найдалей за два, та ше ода —
Наша, знаце, шак уж штернац роки ма!

Ма и тал... Яй, яка будзе красна млада!
Ноша, знаце, же ше скоро ода — та!

Іще векша соціялна біда же ше при таких вчасних одаванкох зявюю хороти, а у остатнай строфи поета гвари:

Рошні, рошні щасна, наша ружо красна!
Ні́да то не спознай, цо так мучи мне:
Же ти така ружа, цо лем два дні квитнє,
Лем през два дні, а вец цали живот схне!

Велі його писні розвиваю любов Гу каждай роботи, през огляду на файту. Кажду роботу треба почитовац, і хто роби тот ма. Так у писні „Ковач“ гвари:

Чарни ковач, чарни руки,
Але били його хлеб —
Кажды чесна праца красна,
Клеп ковачу, плуг наш клеп!

Поета ма вецей воени писні з котрих видзиме же яки є застарані пре войну котра настала. Тото видзиме найприкладнейшэ з першай строфи його писні „Смутны рокі“:

Смутни, пресмутни роки настали,
Бо шицких хлопох на войну вжали,
Шицких лебіньох од отца, мацери —
Не чуц уж шпив іх, кед прейду пацери!
А шицких отцох од своіх дзецеох,
Кажды катона з пушку на плецеох,
Ей, а обисца празни остали —
Смутни, пресмутни роки настали!

Вон у войни видзи далей іще векшу биду за наш народ. Народ малочислены, шицко пошло, а хто зна кельо ше з ніх врача живи и здрави.

Однос поетов Гу природи прекрасни, легки и блэзки. О тым нам бешедую його велі писні, а медзі німа найкрасаше „Ой шкорванку“, „Жімски вечар“, „Ярне слунко“, „Яр“.

Костелник ма даскельо любовни писні, як и шміховалъни.

Ма на дзешатки дзецінски писньочки котры друкованиян уж и по ошлебодзеню по наших учебнікох.

Уж 1923 року поета пише поему „Препасц вініци“. Зміст поеми ідиліскаго характеру, дзе поета живо, прекраснє малює цали живот, хороту и шмерц вініци у фурми монологу старого Газди вініцара. Шмерц вініци приходзі з утратком старого Газди, котры одховал и допатрал вініцу през штерацец роки свайго жывота.

(Виривок)

Яка була радосц, кед забелавела
Даяка Гіризда перша — кед дозрела!
Вжал сом ю, одрезал — гоч сом ю сановал,
Але сом лем еден бобок з ней коштовал,
Гевто однес дзедзом — най то ўдза дзеци,
Бо то перши плоды лем дзецом есц швечи.

Придзэм дому, але грозно у кишені —
 Та гуторим дзецим, як ше звикло з дзецим:
 Цошкаль, сом вам принес! Але лем за того,
 Хто бул нешкя вредни — то лем за вредного!
 А дзеци — як дзеци — на мене попатрели,
 Та ше Гу мне збегли, та ме окружели,
 Як курчата квоку, кед лем іх завола —
 Коло мене танцую гев-там, доокола,
 Та дзвигаю руки — аж би сцели достац,
 А ніхто остатні зоз ніх нє сце остац.
 „Апо, мнє!“ — „Мне, апо!“ — Мне, апochко, дайце!“
 „Апо, цо то?“ — „Цо то, апо? виволайце!“
 Іще и найменше кричи: „Апо, тъо, тъо?“
 А старши уж видза, же вкишені тово,
 Цо я од ніх скривам, та крича: „Заяче!“
 Тот кричи: „Препилка!“ — гевтот: „Якеш таще!“
 Я з кишені теди гиризду винімам,
 Та ю горе, горе пред шицкима тримам.
 „Грозно! грозно!“ вони шицкі крича, вища,
 А шицким ше очі од радосци бліща — — —
 Коло мене танцую, руки подзвигую,
 Як кед ше голуби Гу зарну злєтую.
 Та їм вецка дзелім по даскелью бобки —
 Видзиш: так то було през штераец роки!

На тим месце нє мож бешедовац подробнейшое о кождей писні, бо по розличных виданьох на нашчм языку поета ма друковано понад 70 писні, и то лем до 1938 року.

б. Поэзия на горватским языку

Як школляр старших класох Гимназії у Загребе под вплівом и з помоцу Франі Марковича, горватского писателя и професора университета у Загребе, Костельник почал писац писні на горватским языку. И нє лем у Загребе, але и по одходу до Львова поета ище пише писні на горватским языку, бо у тим чаше ище нє зна добре українски язик.

У своїх перших як и познейших писньох на горватским языку поета найчастейше виноши свой особни чувства, написани у рижних нагодох, а обробени у прекрасней уметніцкей фурми. По тераз познати на горватским языку слідующи його твори:

1. „Romance i balade“ Загреб 1907 року.
2. „Žumberak (Gorske simfonije), книжка зложена зоз 22 писньох, мал их уж написано 1909 року, а були друковані у Загребе 1911 року.
3. „Тгеписі“ писні друковані були у часопише „Про свјета“ у Загребе 1917 року. То його найуспишнейши лирично-любовни писні, полни з чувствительносцу Гу першай дзивки У'крайнки которую упознал на Галичини. Понри особному пражив-йованю писні, полни з описаньном прекрасней природи у Галичини.

Крем тих виданьох ма друковані писні поєдинчно у часописах „Luč“, „Prosvjeta“, „Hrvatska smotra“ и у алманаху „Naše kolo“.

У рукопису му остали недруковані зборніки писньох „Slovenske idile“, „Biserje“, „Ritmi srca“ и інши.

Так перед Першу світову війну Др. Г. Костельник бул припознати поета у Горватській.

в. Поезия на українским язику

У писньох на українским язику поета обрабял найвецей релігийни мотиви. Попри тим ма вельо патріотично-чувствительни, соціални и інши писні. Змист дзепоєдних його писньох спущуе ше до глубоких філозофских думкох, з чим вон снуе філозофску українску поезию у прозі.

По Октоберской пролетерской революції, кед блісла заря шлебоди українскому народови, поета вишпивал перши писні на українским язику. То „Писні неволі и визволеня“ як их наволуе автор и друковал их у книжки под насловом „Встань, Україно!“, у Львове 1918 року. Тоти писні оддихую з полним патріотизмом и радосцу гу новоствореней українской держави.

И далей, поета друкуе у Львове 1921 року другу книжку поезії „Помершій донечци“, жалосни смутково писні зложени зоз 25 писньох, а XI писня з ніх написана на нашей мацеринской бешеди.

Його найважнейша поетично-філозофска и религиозна книжка то вична драма человека — або „Писня богови“, друкovaná у Львове 1922 року. То твор-циклus 58 писньох, котри писаны у прози, а лем дзепоєдни з ніх у стиху. Змист преполни з релігіозно-філозофскими думками и преполни з малюнками трапезного людского живота.

Дзепоєдни часци того твору були толковани на немецким язику у часописе „Der Graal“, Essen 1924 року.

И дзецинськи писньочки писал поета на українским язику и велі з ніх були друковані у дзецинським часописе „Світ дитини“ од 1925-1930 року, котри виходзел у Львове.

Б. Приповедки

Літерарно — прозни роботи писал Костельник на нашим мацеринским и українским язику.

а. Приповедки на мацеринским язику

Векши твори чисто літерарного обробку поета не писал на нашей мацеринской бешеди. Звичайно тема його приповедкох и новелах то валалски и народни живот, попреплетани у найвецей нагодох з релігийними мотивами. Кельо мнё познате на нашей бешеди по новинох и календарох ма друковано до 1938 року коло 20 приповедки.

Ту спомнем лем найглавнейши друковани у предвосних календарох: „Давни пайташки“, 1922, „Смутна ғдовица“ 1927, „Валалски чловек“ 1928, „Муша буц черкотки“ 1931, „Агафия старого попа дзивка“ 1934, „Кредла и кредитаня“ 1937.

б. Приповедки на українським языку

Нам по нешко ище не познати зошицким його прозни роботи друковани на українським языку. Часта тема його перших приповедкох була описане живота и часох Першої швєтової війни.

Таки приповедки на приклад: „Метер угля“, „Конь цо зне навидзел людзох“, (Конь мизантроп) 1932. Далей приповедка з кереструского живота „Незвичайна доля“, и добре позната „Цар над слунечніками“ (була преложена и друкована и на нашим языку).

Окреме видал книжку приповедкох „Велики люди“ (з біблійного музею) — 9 приповедки доведна, друкована у Львове 1925 року.

Поєдинечно ма друковано понад 20 приповедки и вони найчастіше обрабяю вирську тематику.

В. Драма

На полю художественей литератури Др. Г. Костельник, кельо мне познате, на українським языку ніч не писал, а на нашей бешеди написал два театрални фалати.

Його як писателя театралних фалатох прицаговала найвецей релігийно-біблійна прецьосць. Так спрам біблійного приповеданя о Єфтайови и Його дзивки єдиніци, поета написал театрални фалат-трагедию у стиху „Єфтайова дзивка“ у 5 дійох. Трагедию як окрему книжку друковало РНПД 1924 року у Ср. Карловцох.

З дзесінськей художественей литератури писатель написал фалат чистого вирского характеру „Гу Христови“ друковани у Р. К. на 1923 рок.

Істи фалат преробени на українски язик и друковани под насловом „До Вифлеему“ у виданю „Дома українской молоді“ на 1934 рок.

Г. Литературна критика

На тим полю роботи мог Др. Г. Костельник зробиц барз вельо, бо мал вельки творчи талант, а интереси всестрани, а його незвироятно бистри розум обачує шицко того цо други не видза и шицки вопросы легко розсудзує. Критики пише на горватским и українским языку.

Ище як школяр VIII кл. гимн. Костельник пише критичну аналізу „Smart Smile-age Čengića“, твор познатого горватского поети Ивана Мажуранича. Перша час критики друкована у часописе „Лиц“, а рукопис другей часци не затрацел.

Першу критичну філозофську студію на українським языку написал поета 1910 року у Львове. Тота студія пошвецена найважливішому генийови України, — „Шевченко — з релігійно-етичного становища“.

Надалій назадну критику написал поета 1923 року под насловом „Ломання душ“ — критични препатрунок роботи українських писательох Ивана Франка, Володимира Винichenka и Павла Тичини. Критикователь ше трудзи на фальшиви способ указац „страх за чловечество“ од напредних соціалистичних ідеїох котри ширели спомнути писателе.

Інце важне спомнуц же поета дал критику познатого польського літерарного твору „Пан Тадеуш“ од А. Мицкевича.

Крем того Костелник ма друковані велі критични статі о розличних творох українських писательох и то по часописах „Поступ“, „Дзвон“ и інших.

II Твори зос філозофиї, логики, соціології, історії и філології

а. Твори зос філозофиї

На філозофским полю писатель дал твори у теорії о спознаню и у логики (науки о правилним думаню). Так ше вон у дзепоєдних творох тей файти ошлебодзел з часци вирского доґматизму, хаснующи у роботи шицки здобуца сучасней науки.

З метафізики на латинским языку друковал свою дохторску дисертацію „De principiis Cognitionis Fundamentibus“ у Львове 1913 року (О главных принципах спознаня).

До поетики спада його книжка „Три розправи про пізнання“ (Три розправи о спознаню), друкована 1925 року у Львове.

З науки о правилним думаню написал книжку „Ordo logicus“ (Логични порядок) лем на латинским языку, книжка друкована 1931 року у Львове. Тота книжка — розправа, — за логику як науку важна, але то лем за фаховцох тей файти, бо є писана з барз чежким стилом.

У студії „Становище християнскої філозофиї“ часопис „Діло“ 1931, автор подиагує же сколастична філозофия не може нешка пановац над природними науками. Нагли розвиток природних наукових и научне толковане теорії еволюції розбива сколастични поняца християнскай філозофиї — о причинох и розвою живота. И прето ше муши одступиц од сколастичнай філозофиї — напомина автор — и створиц таку хтора ше годна мерац и пановац над природними науками. Думка напредна, але не одвитує научносци, а то ані не чудо, бо ше автор не склада з теорію еволюції Карла Дарвина. Автор прима сам еволюцию лем у таким значеню же вона зявене божого твореня.

Зос філозофиї ма інце велі менши твори и студії.

б. Твори зос социології

Окtoberська пролетерська революція дала Костелникові причини розробляць и теми зос социолошкей науки, але заш лем у граніцох допущеня християнскей религії.

Тей файти кніжка „Границі демократизму“, друкована у Львове 1919, дзе бешедує о шицких сучасних проблемах будоўніцтва державы, о науки демократизму и ей одношенні спрам религії.

Ту спадаю и твори „Християнство и демократизм“, Львов 1918, „Новочасний национализм“, Мета 1932 року и понад 20 розлични студій.

в. Твори зоз історії

Др. Г. Костельник як национални будітель своёго народа вельку повагу дава у своёй роботы на ошвицоване и толковане нашей историчней прешлосци, на упознаваню других народох з нашим народом. У тим напряме друкує веций наукоўо-популарны статі з прешлосци нашого народа у тутейших крайох. И попри тим же тоти статі писаны на легки и розумліви способ за народ, вони заш лем подкріплені зос строгу наукову точносцю. Ёден вельки недостатак тим статью же автор ридко дзе назначавал жридла одкаль дошол до материялу за свойю исторични статі.

Найвекше историчне значене ма юго „Хроніка Керестура“ (не друкована), котра нам служи як основа на толкованю нашей початковей историчней прешлосци.

г. Твори зос філології

На початку статі зме видзели же Костельник уж як школяр V кл. гімн. пише писні на нашей мацеринскей бешеды. На початку ХХ-го віка широки народни пасма „пише хто як зна“, а интелигенция на мадярским або горватским языку. Вшеліяк же тово наведло Костельника на писане „Граматики бачванско-рускей бешеди“ (рукопис бул готовы уж на початку 1921 року), друкована 1923 року у Ср. Карловцох.

Граматика зос своім правописом котры поставел др. Костельник прията у нашим народзе. Принципох правописа котры вон у тей граматики дал тримаме ше и нешкя.

Попри тим, Костельник ма и кратши популярно-науково студій о нашим языку, як „Дзе спада наша бешеда“ (Руски календар 1922, бок 96 - 102), „Наша бешеда“ (Руски календар 1937, бок 40 - 53).

III. Богословско - релігіозни твори

На тоту тематику Др. Г. Костельник написал веций як 40 твори-студій, з котрих дзепоёдни рукавані як самостойни виданя, а найвеций як студій по розличных часописох.

Так крем уж напредку спомнүтей кніжки „Спір про епіклезу“, друковал автор далей 1925 року „Християнску апологетику“ (Охрана вири) котра ше виучовала у школах.

За українску младеж написал книжку под насловом „Велики люди”, друковал 1925 року, а приповедки у ней написані на біблійни теми.

*
Нет сумніву же Др. Габор Феодорович Костельник бул наш найплоднійши и наймоцнійши писатель на кождим конару науки з котрого друковал своє роботи. Як таки вшеліяк же мал моцні вплів на наших писательох котри ше зявели по Першій шветовей войни, як Янко Фейса, учитель, Др. Мафтей Винай, судия, Михал Ковач, учитель и други.

Я на тим месце не могол дац подпольнійшу слику роботи Костельника. Дальши роботи у тим напрямे треба да нам ошвица у подполносци його діялносц и творчосц. За шицку свою добру роботу наш перши поета заслужел почитоване з боку свого народа. Тото му почитоване по шмерци ми можеме дац лем на тот способ же будземе друковац шицки його добри писні и приповедки.

А тото почитоване ше указує вшеліяк пайбаржей на тот способ же культурне дружтво його родзеного валала — його Керестура — ноши його мено, бо вон тото найвецей заслужел од свого народа цо зробел на його национальнім будзеню, на його культурним воздзвигованю.

III

ПРЕПАТРУНОК КНІЖОВНЕЙ ТВОРЧОСЦІ ОД 1918 — 1945

Єдини наш писатель котри почал писац подчас панования Австроугорской монархії у тутейших крайох то бул Др. Габор Костельник, а други нашо писателе, його шлідителё, зявлю ше аж по Першій шветовей войни.

До рядох заслужних просвітних роботнікох у нашим народзе спада и покойни Михал А. Поливка, учитель з Руского Керестура (1868 — 1944). Поливка не ма векши самостойни роботи, але вон наш перши складатель учебнікох.

Поливка склада нашу другу Букварку (Першу букварку зложел Врабель под конец XIX-го вика.) ведно зос священиком Михалом Мудрийом, а самостойнє склада и Читанку за III и IV кл. осн. школи учебніки були друковані у Ср. Карловцох 1924 року. Попри читанки за II кл. осн. школи котру зос сербского язика преложела учителька Чижмарова, то були єдини нашо учебніки котри ше хасновали у школох на нашей мацеринскай бешеди подчас старей Югославій.

Попри тей роботи, учитель Поливка записал даскельо народни приповедки друковані у Руским календару на 1939 рок, а ма и даскельо писні чисто вирского характеру.

У нашей культурней исторії записане и мено покойного священіка Дюри Біндаса (1877 — 1950). Вельо зробел на зазберованю и записованю наших народных писньох и на випитованю

историчнай прешлосци нашого народа. Дацо зробел и на зазоерваню мудрих виреченьях и була редактор перших руских календарох през 15 роки.

У сотрудніцтве зоз Др. Костельник Осифом видава перши зборнік наших „Народних письмох“ 1927 року, наменсни широким народним часом.

Кратки роботни вик на полю літератури мал др. Осиф Костельник судия з Петровцох (1902 — 1933). Писатель ма барз успишни, літерарни роботи романтичного напряма як на прози так на поезії. Тему найчастейше бере з народного живота, полну з глубоким національним чувством. Так позната його родолюбива писня „Родимий край“, друкована у Руским календару на 1933 рок.

На полю дружтвених наукож мал даскелі статі пок. Микола І. Олеар, адвокат з Коцуря. Адвокат Олеар у младих роках, полни з роботним полетом, пише „Історию русского народа“ друкована у Н. Саду 1934 року. То бул його шмелі крок, бо ще через достаточних жридлох вланел до тей роботи. Сирам того и його книжка ма мале научно-практичне значене за наш народ, думам за нашу історію, бо нігдзе не значел жридла одкаль хасновал материял. Основне же на веліх місцех нет научней точносци, през чого — історія не може буц учителька правди, — и прето то лем шмелі крок писателя у тим напрямі.

Медзи старших живих писательох котри писали уж перши роки по календарох и новинох спада **Др. Мафтей Винай**, судия, (родзени у Р. Керестуре 1898 року).

Його писні полни благей лирики и чувствительносци, а любовни писні му преполні з його особну чувствительносцу. С'омнем даскелі з Алманаху: „Лісце при умрецу“, „Найсладши час“, „Єдина наймилша“ и други. Попри тим ма красни описи природи: „Жимски вечар“, „Вечар“ итд.

Добра часці його письмох заш лем обрабя чисто религійни мотиви. У Алманаху руско-українских бачванско-срімских писательох, котри видало РНПД 1936 року, поета ма друковані 20 писні з розличну тематику.

По ошлебодзеню Др. Винай написал пригодну историчну писню „Селідба Русинох“ котра друкована у „Руским слове“ число 35 — 36 од септембра 1947 року, знагоди преслави двасторочніці приселеня нашого народа до тих крайох.

Попри роботи на поезії Др. Винай робел и на випитованю и зазберованю материялу з історії нашого народа и дацо друковал у рочних календарох. У Руским календару на 1947 рок дал бібліографию роботох на преучованю нашей прешлосци.

Зоз заявеньем перших дзецінских письмох **Янка Фейси** учителя, (родзени у Коцуре 1903 року) заявела ше и наша орігінална дзецінска книжковносц, и можем новесц же Янко Фейса учитель, вдерел фундамент нашей дзецінскай книжковносци.

Кед вежисме поетово писательски прикмети, теди видзиме же вон припада гу глібоко чувствительним лірским поетом. Тото ше одражує у шицких його творах. Медзи веліма, окреме му легки писні з лірску чувствительносцу „Заграйце гудаци“, „Не нагинай, ти ше дзивче“, Одламал ше конар“ и велі други.

Надалей ма поета писні чисто вирского характеру, як и родо любиви писні у котрих поволує свой народ на культурне подзвіговане, як писня „Розшайме ше браца“ (Руски календар 1925 рок). Його моцна писня „Браца“ друкована у Алманаху 1936 року, у котрой поволує наш народ на национальне єдинство, на злогу, лем зложни — гвари поета — можеме здійсніц нашо идеали.

Поета найлепши и наймоцнейши у своїх дзецинских писньох. Стил ма легки, мегки и блізки дзецом. Найлепши свой писньочки друкуе у нашей першай дзецинской книжки „Пупче“ (Пипине), которую видало РНПД 1929 року. У книжки поета дава свою 12 оригинални писньочки, веџ ма у ней барз успішине препшывані 11 Змайово дзецинськи писні. У истей книжки ма препшывані 4 писні з українского язика и 1 зос сербского (од Десанки Максимович).

Попри роботи на поезії учитель Фейса написал и кратки дзецински театрални фалат „Мижов сон“ (друковані 1938 року як окреме виданя РНПД-а).

До найплоднейших писательських старей генерацій спада **Михал Ковач**, учитель (родзени у Шиду 1909). У свой початковей роботи писатель пише веџей приповедки, як писні. Його приповедки-новели, полни зоз здравим хумором, а обрабяю найчастейше вирне и правдиво народни живот. Прето його роботи щиро прияти и дзечише читаю у нашим народзе.

У своей познейшай творчосци писатель ще баржей руца на поэзию и то окреме на дзецинску од кеди постава редактор дзецинского часопису „Наша заградка“ 1937 року. Велі його дзецински писні обрабяю вирску тематику, але ма и велі прекрасни описы живота и робота, котри блізки и легко похопліви нашим дзецом.

Нешка Ковач учитель ма за собу плоди всестраней роботи. Крем поезії и прози, вон ма роботи з художественей литературы з исторії юацтого народа, склада учебнікі.

Кельо мне познате по различних виданьох ма по тераз друковані понад 20 приповедки и понад 40 писні. Позната його прозна робота „Хмары“ (Руски календар 1939 рок) и по опшебодзеню „Командант другого батальона“ (Руски календар 1948 року).

У предвоеных календарох, найвеџей у дзецинским часопишне учит. Ковач друковал веџей дзецински театрални фалати, а крем того вон юдини попри Др. Костелникови написал оригиналну драму „Суд правди“ 1938 року. Тематика фалата вжата з нашого народного живота, часта судьба любови младих котри походза з двух различних дружтвених пасмох. Тото добре обачене, але у дальнішим сценским розвитку фалат обтерховані зос сценами вирского моралного характеру, з чим ше писатель, одался од животній реалиосци.

Тиж дал перши преклад у нас Гогольовей „Женідбі“ (обявійовані у Руских новинах).

По ошлебодзеню писатель предлужуе іще з моцнейшу кніжовну роботу. Склада нашу першу читанку за II кл. осн. школы 1946 року, а истого року пише и наш перши Буквар. Року 1949 склада нову читанку за I и II кл. осн. шк., а 1951 дава преробене видане свойого Буквара. Шицки його учебніки преполни з його оригиналними творами, а найвецей з писньочками.

Надалей, уж 1946 року учит. Ковач друковал у Загребе кніжку „Писні югославянских Русинох“, у котрой записані 105 нашо писні котри обробел за хорске шпиване Др. Винко Жганец, проф. зоз Загребу.

Наш барз плодни приповедатель остатні роки пред Другу швєтову войну як и по ошлебодзеню нашей жемі то **Кочиш М. Йовген**, уряднік (родзени у Дюрдьове 1910). Його приповедки одликую ше зоз окрему стилску оригиналносцу, живописни и велі з ніх часто полни зоз здравим народним хумором. Бул редактор новинох „Зарі“ од 1937 — 1941 року.

До войны ма друковані коло 15 приповедки у рочних календарох „Зарі“. Тематика його приповедкох у веліх нагодах разрабя озбильни животни проблеми нашого народа. Медзи його наймоцнейши приповедки спада „Мац“, друкована у календару „Зарі“ 1934.

По войни стретаме його роботи по „Руским слову“ и календарох. У повоеных приповедкох Коциш винаходзи тематику з прошлого и терашнього живота народа. Так йогэ „Учитель“ дава вирну слику борби нацей народнай власци іа викореньованю неписменосци у народзе, або „Пошли“, дзе описує препасць окупатора, лёбо „Остатнє писмо“, дзе дава вирне и упечатліво слику живота наших людзох у рабстве..

Остатні роки пред Другу швєтову войну стретаме роботи поети-приповедача **Сільвія Саламуна**, священіка (родзени у Беркасаве 1912 року). Свойю роботи писал лем до 1941 р.

Найвецей писал писні и 1936 року друкує у Загребе кніжку своїх дзэцинских писньох. У кніжки „Нашим дзецом“ застуцены його 28 писні, котри у зровнаню з Фейсовима не указую крочай напредок.

Неодлуга по Першай швєтовей войни зявює ше наш перши писатель нешколовани, ремесельнік, — **Митро Надь**, скравец з Петровіцах (Родзени 1896 року). Перши писні написал уж 1923 року, але находити на непорозумене при одвичательных особох нашей штампи, и престава з обявійованьом. У остатніх предвоеных календарох ма друковані даскељо писньочки.

Тематика його недрукованых писньох рижна, а медзи німа ма глібоки национальны и родолюбиви писні. Велі писні бешедую о подійох през котри прешол народ Петровіцах, и тоти писні жилю и нешкна медзи народом у Петровіцах.

У романтичным напрямі писала под час старей Югославії приповедки **Олінка Ковач**, родзена Петригала. Приповедки ей

друковані у новинох і Алманаху 1936 року. Тематика розлична а часто попреплітана з релігійними мотивами і прекрасними описами роботи і природи.

У предвоєнних календарох стратаме даскелью писні **Елени Солонар**, апатикарки з Р. Керестура (1900). Тематика писньох найчастіше вирского характеру або чисто любовного.

По ошлебодзеню ма друковано у календарох вецей писні. Її писні „Кед мили руковал“ і „Желенее жито“, обидва вошли до народу і шпиваю ще по наших валалох.

У предвоєнних календарох находиме даскелью чисто любовні писні **Олеар Якима**, учителя, з Дюрьдова, як і писні наших писательох-селянох з народу **Биркаш Михала** і **Дудаш Петра** з Руского Керестура.

Биркаш Михал обявівав у предвоєнних календарох мудри виречения і описував на народски способ о живоце и роботах наших старих.

На полю художественей литератури до Другої шветовей війни створел дацо **Петро Ризнич**, наставник з Р. Керестура. Уж 1924 року друкує фалат у єднай дії „Франтовніца“, котри обрабя сирових богачох. Попри тим Ризнич спрам театрального фалата „Хмары“ присподобел за бину фалат под насловом „На синокосу“, котри ще і тераз дава по наших валалох.

IV ДАСКЕЛЬЮ СЛОВА О ПОВОЕНИХ ПИСАТЕЛЬОХ

Такой по ошлебодзеню нашого отечества, под шлебодними політичними, культурними умовами і можлівостямичуствує ще і видзи полет кніжковній творчосци у нашим народзе. Крем писательох котри писали іще у старій Югославії зявлю ще імена наших нових писательох-початнікох. У перших часох их ще роботи могли оцінюваць лем як кніжковні пробовання, але у дальній роботи, дзепоедни з ніх уж по тераз посцігли і створели і твори векшней уметнічній вредносци.

Кед препатриме тематику потераніх творох наших повоєнних писательох, теди можеме повесць єдно: же вона вжата зос животней стварносци нашого народа і нашей соціалистичній реальносци. Прето же обробки вжати з народа, та су і блізки народу по своім змісту. Видзиме же нашо писателе правилне похопели і правилне хасную здобуца нашей Народній революції. З великой часци их твори бешедую о великим роботним полету наших народох на обнови і вибудови своєго соціалистичного отечества.

Так ще уж у перших числох „Руского слова“, а у познійших више ще вецей зявлю, писні **Якима Бакова**, проф. (родзены у Дюрдлове 1906). Тематика його писньох то кождодніови живот и подїї у нашим народзе. Чи „Гимна рускей шлебоди“, „Перши май 1946“, або „Обнова“ і „Памятка“, як і прозні роботи „Микола дostaл кобулу“ и велі други, не одихую з гайдуку

дружтвено-животну стварносцу нашого народа у тих перших роках ио ошлебодзеню?

Попри тим едино лем проф. Баков ма прозни роботи з тематику физкультурного живота у нашим народзе, а тиж ма успишни прешпиви поетох Некрасова, Змай Йови Йовановича, Алекси Шантича и других.

По ошлебодзеню ма друковани барз успишни прешпиви письох и преклади приповедкох **Габор Надь**, проф з Р. Керестура (родзени у Вербаше 1913). Так 1948 року дава преклад кніжки дзецинских приповедкох „Приповедки о Ленинови“ од А. Кононова, а 1949 року збирку приповедкох у кніжки „Вочи опасносцом“. Крем того ма поединечни прешпиви письох югославянских писательох, а прешпивал и збирку письох „Армия, охрана твоя“ од Бранка Чопича 1950 року.

По тэраз од младых писательох найплоднейши **Мирон Будински**, студент з Р. Керестура (родзени 1931). У дзецинских письох ё найлепши, з барз богату и дзецом блізку и легку тематику морално-педагошкого характеру. Крем дзецинских письох ма вон и писні за старших, психолошки глубокі, а із уметніцкого боку добре обробены. Наприклад „Розумим“ (преложена и на словацкі языку), „Над розваліям салашом“ (обидва друковани у Рочнай кніжки на 1951 р.)

До його психолошки наймоцнейших творох спада писня „Двасто роки“ (Р. К. 1948), у котрой дал краткі исторыят нашого народа. У писні поволуе на концу свой народ на жертви котры потребно дац за творене лепшай будучносци нашого народа.

По розличных виданьох на нашым языку ма друковано коло 40 писні.

Зэс дзецинскай художнественай литературы М. Будински написал 2 дзецински театрални фалати у стиху и то: „Цо прынесло мачери радосц“, и „Петрик постал добры школяр“. Тематика поучна морално-педагошкого характеру и фалати давани у дзепоедних наших валалох.

На поезії роби и **Василь Мудри**, учитель, з Дюрдьова (родзени 1930). Як учителя, и його дзецински писні найчастейше з тематику морално-педагошкого характеру.

Крем дзецинских письох пише и писні за старших и то найвецей зос соціалистичнай вибудови нашого отечества. Тата тема му блізка и добре ю психолошки позна. О тим нам бешедую його писні: „Минере“, „Задружни дом“, „Товаришові з Нового Београду“, „Курир Яни“, „Товаришкі“ и другі.

На нашым языку потераз друковал коло 30 писні, а писня „Ноцна змена“ и „Товаришкі“ преложени и на сербски язык и друкованы у Алманаху младых писательох Войводини, видати 1951 року. Писня „Товаришкі“ — преложена и на румунски язык и друкована у их часопису „Лумина“ 1951 р.

Як на поезії так на прозы роби **Микола Кочиш**, учитель, (родзени у Дюрдьове 1927). Потераз ма окреме успишны работи

з дзецинскай поезіі, а найчастейшіе обрабя часі з НОБ-и, як „Широта“, „Над гробом вояка“. Можеме подыгнуць же ше пісатель у свой творах окреме заніма зоз животом широтих дзеюх, цо едини приклад у нашай сучаснай кніжовносци.

Вецей приповедки, як дзецински так за старших, ма написані **Йовген Планчак**, учитель з Р. Керестура (родзены 1914). Ма добры прыкметы приповедача, тематика му розлична, але ё ў запошліпши у приповедкох дзе обрабя психологию и живот нашаго валалскаго чалавека. То ше видзі окреме у Приповедки „Служка“, (Рочна кніжка 1951 рок).

Добры прыкметы приповедача указал у своіх даскељах приповедкох **Янко Сабадаш**, студэнт з Р. Керестура (родзены 1928). Тематику бере з НОБ-и и зос соціалистичнага преобразенія нашаго валала. З НОБ найлепша му приповедка „Дуня“, друкавана у „Рускім слове“ 1951, а обрабя живот и робогу наших людзох у Вербаше. Надалей и „Врацаю ще на шо“, тематика зоз рабства.

Даскељо приповедки по тэрэз ма друкавано **Штефан Чакан**, агроном з Р. Керестура (родзены 1922), як і пісню зос соціалистичнага преобразенія валала „Селянска роботна задруга“, написана 1949 року.

Єдна з наших психолошкіў наймоцнейшых приповедкох зос НОБ-и то вишэйшык „Спасенка“ котру напісал **Дюра Сопка**, студэнт, з Дюрдьова.

Од младых пісательох-початнікох з ёдни числом своіх пісньох видвоюю ще **Мікола Скубан**, школьнік зос Коцура (родзены 1931). Попри пісньох зос соціалистичнай вібудові нашей жемі, М. Скубан пиші перши по опшлебодзеню пісні политичнага характеру проців клеветнікох з комінформскіх жемох. У пісньох „Клеветніком“, або „Кого огваряю“ (Рочна кніжка 1951) шимело и ясно розоткрыва фальшивосць, цыганства и зрадніцтва комінформскіх жемох спрам наших народох.

З наймладшых пісательох-початнікох маме лем ёдну женску особу у нащым народзе, и то **Ксенку Стрибераўсу**, школьнірку VIII кл. Гімн. з Коцура. Ёй дзецински пісні на нашым языку зявію ще у „Піонірскай заградкі“ 1951 року, гоч вона уж и доты писала пісні на сербскім языку.

У тым числе часопіса друкуеме и першы роботы наших младых початнікох: **Оскара Кочыша**, работніка з Коцура, **Дюри Латяка**, школьніка з Р. Керестура и **Янка Биркаша**, ремесленіка з Р. Керестура.

Повесць даци вецей о наших новоеніх пісательох не мож, бо вони маю пред собу полны розвигок, цо завиши не лем од особных талантох але и од дальнейшай роботы каждого на сваім особным воззрівіванию як и у самой роботы на пісаню.

Як сом уж напредку спомніул, я попробовал дац спрам часу и можлівосцях у познаванію матерыялу лем сідзен прылогі Гулаганскому обробку кійжовнай творчосци у нащым народзе. У тым пачаткі трэба у будзуще зробіц вельмі з помошніцтвам роботу на тэмане.

рованю шыцких друкованиях творох наших писательох. На тим ше уж роби и у будучносци нашо фаховци тей файти годни дац точни и подполни нрепатрунок кніжковней творчосци у нашим народзе. То значи же у тим напряме и наша видавательна діялносц мушки зробиц вельо, а окреме наш часопис. Ми лем зоз уметнікі добрима литературними творами потвердзіме же и наш народ ма у своім штредку синох котры ше трудза голем прибліжно зровнац розвиток нашей кніжковносци з розвитком кніжковносци других национальносцох нашей Покраіны. Друковані творы розбію думане, а можем повесць и прешвечене при дзепоедных писательох других национальносцох же у нашим народзе нет ніякого кніжковного твореня.

Дюра Варға

ПРЕД ШТРЕЛЯНЬОМ

Чи шпиш, товаришу, або думи твойо
Тераз дагдзе индзей, вонка зос цемніцы?
Чи на дзеци дробни тераз думаш свойо,
Чи на свойо поля, валал и пажици?

Чи ты тераз думаш на родичи стари?
Паметаш як твойо широтки малючки
Нацагли гу тебе свойо малки ручки
Кед ши патрел на ўх виплакани твари...

Ти на дом свой думаш, на слизи, на биду?...
Але слухай... Чуеш? — Когуты шпиваю...
А чуеш — там вонка? Слухай: по нас иду —
Іх кроачі чежки по цеглох дуркаю.

Ни-а, вшэ су бліжей! Чи шпиш, товаришу?
Остатня ноц наша уж ше законъчуе...
Лем ше история славна предлужуе --
Зоз байонетами вони нам ю пишу...

Тераз це уж видзим — з кундаком це бию —
Дораз и мне буду... — Але ми не сами,
Бо ше милиони за хрибтом нам бию --
Вони не забуду же цо було з нами.

Ни-а, и ми вожда — уж и я ту при це;
До тебе штреляю, а мгэ вяжу очи —
„Не боім ше шмерци, а ви увидзіце:
Партизанска нога раз и гу вам — — —“

М. Скубан

Перша кніжка на нашим языку

Др. Габор Костелник: „З мойого валала“. Жовква, 1904

Того року ше наполнило 48 роки од друкования нашої першої кніжки на нашим мацеринским языку, на бачванско - сримским диялекту.

Уж як осемнацрочни школяр у Загребе др. Габор Костелник Гомзов з Р. Керестура написал идилски венец писньох, котри друкованы як кніжка „З мойого валала“ у Жовкви (Галичина) 1904. Поэма му была написана уж 22 XII 1903 року.

З яким полетом, з яку рботону сцелосцу и национальну свидомосцу писал тоту поему видзиме з його словох котри дал на концу своей кніжки. Млади поэта пише: „Главна ми дума була кед сом писал тоту письму же бим приказал шумни и щешліви живот на валале. Зато сом ей и дал меню — идилски венец.“

Писні у кніжки подзелены до пейзаж часцох, а кажда часць ма по 35 строф и друкованы су на 38 боках.

З яким моцним национальным поривом уж у тим чаше писал, и з яку вельку национальну свидомосцу, видзиме зос стишкох котри написал як предходне слово своей кніжки:

Прим, валалу, слова тоти,
 Прим народу мой —
Гоч я одбил ше од тебе,
 'Ице я зато твой!

Перши слова и труд перши,
 — Шицко цо сом мал,
До тих я паперох зязал,
 и тебе сом дал.

Чи може буц векшай и глібшай щироцци и любови ту своїому народу, родзеному валалу; чи дахто у нашим народзе тоту патриотичносць красще выражел од мегких словох з котрима ше вон обраца гу народу? Його народ жие у тим чаше ище у нesкультурнай цмоти, през основных человеческих правох, през шлебоди на культурне видзвиговане. И у тим своїм культурним худобстве народ ані не може зрозумиць своего поету. Ритко хто купуе и чита його кніжку. Же народ у тедишині чаше не видзел правдиве значене тей кніжки, то не чудо, бо не бул у доступносцях похопеня же тата кніжка назначала початок нашей оригиналней бачванско-сримской кніжковносци, и кед видзі же му наша малочисленна интелигенция не дава руку, не дава моралного подкріпеня, але го вишмеюць и ошміхуе ше на його писні, не престава з писаньем, лем же не обявює свойю писні на мацеринским языку.

Медзитим, тото цо не припознала наша тедишия интелигенция поетови, правдиву вредносць и значене кніжки видзел вельки українски наукови рботнік проф. Володимир Гнатюк. Проф. Гнатюк привітал зос щирима словами нашу першу кніжку у своїй статі

пошвеценей нашому младому поетови: „Поетичний талант між бачванськими Русинами“ (Друкована у „Літературно-науковим вистину“ у Львове число VI, од 1904 року, бок 174—188). У своїй статті вон дава барз прихильну и позитивну критику на писню нашого младого поети. Попри тим, проф. Гнатюк написал особис обширне писмо младому поетови у котрим го поволал до дальншого писаня на хасенівого народа.

З огляду же тата кніжка нешка позната лем малому числу людзох з нашого народа, прето сом мал жаданє — накельcio ше ми поспиши, — дац у кратких смугах толковане змисту кніжки.

I

Початни стишкі тей часци бешедую о летним дню у нашій ровній зоз житом зашатей Бачкей. Жито ше уж жовцее, а польски птици, шкорванчик и препилка зос свою животну радосцу ище баржей величаю прекрасни летни дари природи. Але тото их іцесце, польсь, лем дотля док не приде косидба, бо лем дотля их гнізда обезпечени у жице од шицкого.

Настала косидба. Прекрасни з богатством словох опис косидби на руках:

Узих уж и глас препилки, а лем коса брині,
Утнє житко кед пререже, як струна задзвині.
Чловек коши, класки валя — жена му одбера,
Хлапец мали пред ню идзе — порвисла пресцера.

Прекрасне зложени слова, але ведно виражую и чежки живот нашого худобного человека, бо уж и малочки дзечи муша, пре своє худобство, робиц. Хлапец мацери помога, а дзивче ище менше бави у гомбалки под хладком малого брацика. Дзивче ше розгвар' саме зос собу и вишишу писій брацикови. Кед ей уж и тото допило и кед запіло слунко за хмарку, приходза гу мацери, але мац лем на хвильку остава з німа, бо муши далей понагляц робиц.

Приходзи вечер. Дзень прешол у чежкей роботи, а пред змерком леща кочи. Ту и там ше зявела и писня.

По дньовей роботи ше шицки зишли у обисцу. Покля ше вечера готови оцец ше з челедзу уж догварел за ютрейшу роботу. И баба у куце ше розиріповедала дзечом о старих часох. И дідко ше пренесол до прешлосци кед ище не було машини, и кед ше на коньох тлачело, а невягого було до шнігу. Припомина себе часи кед у наших крайох шицко панське було:

— Не так то ше — завершуе — дзечи моїо мили,
Тераз жие, як ми дараз на тим месце жили.
И робел ши и зноєл ше, а твойо не було,
Бо з дерешом ище пану до коша спаднуло.

За вечеру шицки цихо и кед ше навечерали, хлони ище у хліве докончую роботу, а мац уклада дзечи на спане. Шицки поспали и валал шини з глібоким и кратким летним сном, покля ше не зяви шипуване перших пішних когутох.

II

У тей часци дава поета слику покошеного жига кед ше по полю шорую марадики. Далей описує возидбу, кед коч за кочом гурни а за німа остава хмара праху. З поля швидко, а на польо ище швидше кочи леца, а млада невеста руца сноп за снопом на коч як стреха високи. З таким високим кочом врацаю ше гу брадлом.

Други зал на празно иду на дещички шедза,
Так цо скорей, бо нет кеди, бежаци заедза.
Скорку сланінки прехваца и хлеба билого,
Док не дойду дрингаючи до поля свойого.

Далей поета дава уметніцки барз добри опис старей тлачидби, як и познейше культурнейше и напреднейше тлачене на машинех. Машини гурча медзи брадлами, легине руцаю снопи, хлопи на слами, а старши у роках коло меҳох. Ту и дідове помагаю коло паленки. Жито ше вожи з поля дому до коша, то наградзени роботин труд.

Кед уж шицко отлачене, легине ще часто сходза на сцернянкох и ту напасаю коні, а на терековей жирячки пukaю ше перши чутки младей кукурицы. Але уж и ёшень сцигла и ламачка почала.

Людзе уж ше з готовели и ламац почали,
Красни чутки ягод на руки складали.
И вец до кошара силу — його наполнюю,
Конір вежню, на меджу го полни висипую.

Кукурица ше вожи дому на єдину громаду и вечарами не чисци при звичайних народных приповедкох.

Далей бешедуе писня о старих виніцарох, котри так пилно чуваю грозно и єдного дня кед уж добре дозело:

А коч полни до виніци младих ше привеже,
З бичаком гиризди кажди зос конарка реже.
Нарезане у мирицох на коч вец зношую,
У гордове кед наполня, до дому звожую.

Дома ше грозно з ногами дави, пие и настава праве вешелс, бо добри плод и родни рок.

Трецу часці друкуеме у цалосци з кніжки.

III

Шніг завес з густых хмарох, — зрадую ше дзеци
През облак віше патра, крича: гей шніг пада, леци!
А вон пада як кед би ше мотилі роєли,
И зоз билима кридлами міло трепецели.

Пада, пада и напада скоро до коленя,
Цали швет ци єдна плахта било обилена.
Лем хижочки, древа голи над ню вистирчели,
И под билу шапку неми на биле патрели.

Перша ноц за першим шнігом хижи барз прибрали:
Цомплі длуги яод швички стрехом повишила

И облаки зос кветами красним розквитала,
Води бистри лядом гладким позамарзovalа.

Аж спод хмарки на жем жимну шкорванчка здрилела
И пищочка його гласни немо онемела.
А препилку зос класатих зарнох вируцела,
Охабиц тот край мушела, па ше одселела.

Комини ше так пишаци хмарно закурели,
Вонка жимно — пеци цепли хижочки сцеплели,
А на жиму дзеци мали повибеговали,
Чи би могло уж ше шліскац, ляд препатров ли.

Але ище вон преслаби и як скло ценючки,
Не шме на ньго стануц нога ані помалючки.
А кед го дас два, три ноци моцнейшим напр вя,
З веселим го вони словом радосно поздравя.

Як по мангелю ше по нім глздким забегую,
И шліскац ше в'ни дзекеди кояк видумую.
Сден vez ше з єдну ногу, а раз не засцигнул,
Спаднул сегинь — па цо скорей заш ше назад дзвигнул.

Лем попатрел на гвіздачку, цо ше забліцала
Под главу му, цо ю вона ляду змальковаля,
Влапел кус процівно шапку, цо му одлецеля,
Чом же вона буц заглавком глави му не сцела?

Ніч то зато, було — прешло, себе задумує;
Та през муки нет науки — и далей пробує.
Други кус ше нашмейли, па як катонаци
За широм ше заш шліскали весело кричаци.

А там заш саночки криви до рукох сциснули,
И спод шопи на двор з німа на шніг вибегнули.
Та давно ше вони тому, давно радовали,
Давно санкац ше по шнігу — давно уж жадали.

Гей а тераз то ше цага, то ше паньски вожи,
Дзе не може єден, двоме — вецей іх ше зложи.
Так ци леца ёгод ташки, шнігом поскакую,
А дзекеди боме в'ни ше и понреврацуjo.

Ліца їм ше червенсю, руки им жимнею,
Кус задую до ніх, па их да��уцик сцеплесю.
А кед збача, же су гладни — кед ше набегали,
Аж теди ше до хижочкох цеплих поврацали.

Пач палати їм високи, кед нізки хижочки?
Таки су им прещашліви, таки прелюбочки?
Та у німа шицко маю, цогод лем им треба —
Шицко злато: цеплу стреху и кромпічку хлеба.

А легінг уж спод шопи санки вицагнули,
За санкане облюбене ведно ше спрагнули.
Коньом красним гриви крашне позаплестовали
З пантлічками — и швицацио уж их вичесали.

Виведли их з хліва вонка и уж запрагнули,
Красни штверци и зубадла на ніх уж складнули.
А напредок вец до санкох вони пошедаю,
А назадок ше дзивчата млади намесцаю.

— Дзеци мойо, — мац им добра шумне наказує:
И зоз златим своїм словом з устах прегварює:
— Же би ви на себе шицки добре мерковали,
Барз не гоньце, же би сце ше не попреврацали!

Стоя коні запрагнути — швидки як татоши,
Цо за ніх приповедаю, же их кридло ноши.
Стоя шумни и пишацо глави випишую,
Як школяре по таблічкох цо их виписую.

Стоя в санкох бесноноги и невиробени,
Та бугери аж по німа трепца намасцени.
Стоя вони — але ледво — з копитом душкаю,
Кеди капуру отворя, пажерно чекаю.

А нараз капура свойо кридла розширела
И зоз двора на драгу им драгу отворела.
Чмыгніс батог — скоча коні з санкамі леци, —
А з ніх глас ше розлет гласни валалом гурчаци.

Зашпивали полним гарлом хлапици и дзивчатка,
Шерцо младе їм шпиванка вешелі преслатка
И од нього през уста ше любко вицагує,
Шицок валал своїм гуком — медом наполниў.

Леца вони так на санкох мило шпиваюци,
А старши их попатраю їм завидзуюци;
Слаба баба здихла себе — на то подумала,
Кед и вона так ше дараз на санкох санкала.

А даеден пайташ, як их збачи уж здалска,
Зоз лопату полну шнігу скрито их причека.
И кед приду уж гу ньому, шніг вон на ніх руци,
А шпиване ше претаргніс од шерца шмеюци.

Та іх млади чарни власи нараз побилсли,
И ліца им так червени ўще почервенели,
И шмеяци одно друге вец ше отрепую,
А попри тим ўще баржей з звиском прініалюю.

Леца коні як ластовки, гриви им пирхаю
И пантлічки заплещены воздухом летаю,

А санки ше віше за німа скоком заруцю,
І зос шора віше на други легко пребегую.

Уж превезли в'ни ше млади по шору кождому,
І врацаю ше весели гу своїому дому.

Онемел їх звиск нємірни, згинуло шпиванє,
А лем чуєш коньох легких черкоткох черканс.

Уж су блізко — а пред хижу мац их випатрує,
Застарана з пошміхом их тераз привитує.

А в'ни ище на остатку єдну зашиванаю,
И до двора сцигню — з санкох уж позихадзаю.

Кед ше змерка, а дзивче ше до газдині збере,
Свою кудзель и гарсць влакна под пазуху бере,
Пак вец видзе зос капурки — и на драже чека,
Кед обачи, же пайташка идзе ей здалека.

Привитаю ш' ведно иду до газдині нука,
Гей, а ту уж полна хіжа и превелька гука;
Ту колескох од кудзелі, вреценох фуркане,
Ту веселе и легиньох, дзивчатох шмєянє;

Ту шпиванки нєпрестане пресладке гурчанє,
Ту ей ягод ташка кридлох до неба лєтанє,
Ту в'на младе шерцо з огњом своїм розпалює,
Ту в'на любов — радосць його гласом прегварює.

Ценким гласом дзивче водзи язика своіого
Красне слово — шпиваночку до шерца любого.
За ню шицки мило гурча з полними гласами,
И ей шерцо так провадза з своїма шерцами.

Шпива дзивче, гоні кудзель — влакно припунцує,
А злата ше ей ніточка з рукох вишлізкує,
И округло на врецену ценко омотує;
Шпива дзивче, гоні кудзель — нітки приспорює.

Уж досць позно, а мешац ше бляди указує,
Же їм исц до дому треба, сам им прегварює.
А вони го послухаю, уж ше позбераю,
И нараз ше од газдині з праткох розхадзаю.

Виду з двора, иду дому мирно, шептаюци,
Даєден ше легинь скриє — груду на ніх руци,
На од мира и шептаня звисок ше розлее,
Цо ш' плашліви, бояжліви на остатку шмес.

На ніх мешац зарю свою ясно розсыпую,
Но билим им шнігу драгу дому указує,
Бистрим оком їх провадзи, на ніх ше огляда,
И зоз неба у тим часу гу нім зисц зажада.

IV

У тей часци поета описує приріхтованя за Крачун як и сам Крачун. Вілія пришла, дзеци ше приріхтую, а и древко крачунське уж приріхтане. Дзивка несперено обчекує приход вечара.

Уж ше змерка, а в'но з хижі шмеце неше,
Шерцо му ше треше — слуха одкаль пес то бреше?
Та за тим ше воно гласом з роднай хижі ода,
За нім з дому оцовскаго пойдзе ягод млада.

Далей поета дава поступне моцни уметніцки опис народных религіозных звичайох цалого вечара у валале.

V

Фашенги прелєцели мили и весели. Пришла яр а з ню ведно и ярні польски роботи. Оре ше и шее на шицки боки. Яр пребудзела шицко и рушела шицко до живота, шицко уж зажеленело. Луги знова преполни зос статком. Хлопи на польской роботи, а жени коло обисца. Кросна у кождэй хижі и дзеци вшадзи на помоци у суканю цывкох. По гумне ше уж жовцею и гушатка, а коло квоки полно курчатка, бегаю и ёсц питаю и сами себе гледаю.

Внедзелю пополадню. На драже шедза старши и приповедаю о прешлосци, о младых часох. А невеста понагля до мацери, аж сце з летнуз з дзецком так ше понагляю, бо мац мила и рейтешн лем на юх чекаю.

Ту при златей ше мацери, шицки, шицки зиду,
Гоч з Бегньова на Барище треба — вони приду.
Кед ше дакус погосцели, вецка прегваряю,
Цо през тидзень в'ни на шерцу зачуване маю.

Цалей поета описує свою цемну стару бабу и ей религіозны живот. На концу дава прекрасни опис пребудзеней яри, ярнога рана у юго валале и скончує поему зос строфами:

А при овцох овчар стой и на юх меркуе,
З купцовом их од люцкого своїм обранюе. —
Слунко нізко, и од жеми віше висше одходзи,
И віше вецей людзох вредних на полью доводзи.

Слунко горе — витрик шуци, житко ше колішне,
А шкорванчок з нього вілет и леци віше висше.
На початку уж зашпивал гласом як од меда,
Раз жалошне, раз весело — описац ше не да.

Дюра Варга

ОЙ, ВИ ВИТРИ...

Витрику,
любим це кед ми ліцо цилуєш,
и кед старей тополі лісце біле борикаш...
Витриску,
тебе ше боїм, кед ноцну годзину,
як стара жена за мужом своїм,
покойним,
под облаком моїм
нарикаш...

Ой, витри буйни,
ви у мене шерцо и розум
в'раз пориваце.
Стихії живи, цо живот давни,
живот ісконски,
весели, смутни,
красни и страшни
припоминаце...

Слунечко швици...
А я з витриком, на кридлох його
шветом путуєм...
И ведно з мегку, гадвабну траву
и зос хмарочку блядо — белаву,
ведно ше з німа
жицу радуєм...

— Пать, там у гуцави
з каченятами
качочка дзива
поточком пліва...
а витрик прибег,
зос шашом шепта,
Качочки гласка,
з воду ше бави...

Ноц, жимна, страшна.
У хижі цепло,
на столе ламна цо доторюс,
а за облаком цма,
цма ноц панус...

И у тей ноци, нараз, я чуем!: музики граю...
И видзи ми ше як да ше дзеншка водопади рикох далеких до бездни якейш', з гуком зліваю.
А ту, ни, такой за тим облаком на езри главох фелахох з Нилу, и як брамушкох рабох з Китаю, зоз давних часох...
Людзох безправных нашого вику, з широга швета и шицких расох, як глави свойо горе дзвигаю, и твою писню, витриску, брату, писню о хижки, малей, прывитней, писню о дзецео ў шепетляю, писню о цихей радосци дому, писню о праву на живот чесни, писню химерну — з болью слухаю.

1952

М. Ковач

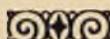
.....

ЖИМА И ТАЩОК

Жимни витор дує, дує
И шніг били з драги змета,
На громади го зношуе.
Тащок мали смутно лета,
Витрапени, вимучени
Випатра уж ягод хори;
Од витра є занешени,
За живот ше бидни бори.

Поможце му, мали дзеци,
Натыце яки смутни леци;
Бо кед му не поможеце,
На ютро уж мали тащок
Не будзе жиц на тим швеце.

М. Будински

БЕШЕДА ЗОС ТИСУ

Чи паметаш ляд кирвави, мутна рико,
Плач дзепински з кульку жвира пререзани?
Чи паметаш шмерц през слова, нож у руки,
Шерцо цепле, очи, руки повязани?

Чи чувствуеш цеплу крев на мокрим писку,
Погляд ійкни остатніраз на це зляти?
Чи чувствуеш вздих мацери, чежки слизи,
Кед видзела дзеци свойо на нож здзати?

Чи ци чежка клятва нема мертвих очох,
Йойк зос першох котри живот випущали?
Чи це боля шліди трупох нерушени
Цзе у креви нашо мили попадали?

Ти паметаш, тебе болі чежкे чувство,
Вини жвирох, котри гладні людской креви;
Ти ше ганьбиш од тей ролі, исторія
Цо ци дала; од нсвиней святей креви.

Ти паметаш йойк мацери, страх од шмерци,
Крев невину котра енци вимсциц вола,
Але не знаш кождодніови корч у шерцу
Кед видзиме празни места коло стола.

Не знаш, док у страшней ноци шмерц кончала
Як ю кажди на свой облак дуркац чекал,
Як ше мили остатніраз розходзели
И ранети як по шнігу боси сцекал.

Ми барз добре паметаме шицки жертви
Чийо цела ты однесла до Дунаю;
Паметаме и вишадла по варошох,
А и жвирох котри людзох забиваю.

Нешка вони в других шматох, з другим знаком,
На граници нашо мирие войско влечу;
Ми би сцели ирез вимсцяня жиц у мире,
Але шмелю дочекаме тоту встречу.

М. К.

Тарас Шевченко

вельки поета-демократ

Важне место у українській літератури забирає вельки український поета Тарас Григорович Шевченко. Щицки його твори, котри написав, виражую його великий талант; його поезія полна любові гу своєму народові котри, як і вон, церпел як спахийски раб при панох-немешох. Шевченко не церпел рабство і у своєї души не мог поднесь неправду, хтору рabi мушели церпиц. Прето вон ані не славел панох, але худобних и чесних козакох и гайдамакох. У чаше, кед ше у писньох славело лем кральовских и князовских синох, Шевченко славел єдного малого человека, котри не має мене. Тедишия критика не могла го прето порозумиц и робела з нього шміх. Вон гледал шлебоду и єднакосц за кожного. У тим напряме и гварел: „Не родзени зме же бізме були лем богаче и раби“. И як народни поета-революціонар у своїх творах кричал своєму народови:

„... .Ставайце,
ланци таргайце...“

З тима словами волал свой народ до борби проців панох-немешох за вишлебодзоване спод рабства.

Будитель українського народу, великий поет Тарас Григорович Шевченко родзени 9 марта 1814 року у Моринцох, як син параста - крипака на маєтку Енгелгардта. Іще под час життя його мацери, котра умарла кед му було 9 роки, Енгелгардт преселел Шевченкову фамелію до Кириловки, по котрой Тарас так познати, и котра ше часто наводзи место Моринцох як його родзене место. По шмерци своєї мацери церпел Тарас при своєй мачохи, але му живот мал ище и даяки добри боки. Медзитим, кед му було 11 роки, умар му и оцец. Од того часу Тарас жил у цудзих людох, скитаючи глядаючи науку. У тринадцяти року вон чобан, а цо краине описал у писні: „Мне тринадцьти преходзел, напасал сом баранчата за валалом...“ Сцекал з дому, бул врацени назад, бул лакей у своіго пана, а на концу ше учел мальвац у маляра Ширяєва, понеже крем наукі и поезій, любел и рисовац. Рисовал на кождым месце. Писменосци ше учел у пияних дзиякох, хаснуюци кажди шлебодні час.

Іще як хланец почувствовал неправду котра ше робела над його народом. Жажда за шлебоду од того часу при Тарасови постала іще силнейша.

На початку 1831 року Енгелгардт ше преселел до Петербургу (нескайши Ленінград) дзе приведол и Тараса. У идуцім року сцел зробиц з Тараса власного крипака -- уметніка, понеже видзеў його талант, и прето го дал учиц животопис до школи. Ту Тарас, по роботним дні, сцекал до Летніго парку, дзе ше находити красны коній античних статуюх, котри вон вечэрнами и біліми ношами рисовал.

Неодлуга його талант обачел уметнік Сошенко. З його пomoцю ше Тарас упознал зос познатим професором Академії уметносци Брюловим, з познатим поетом Жуковським і з веліма другими познатими особами. З іх стараньом за 2.500 рублі купена Тарасови шлебода 22 априла 1838 року. Теди ше шлебодни Тарас записал на Академію уметносци. З вельку любову дал ше до науки. Попри рисованя, почина и писац своє перши твори. У тим чаше найвецей читал твори: Пушкіна, Гоголя, Жуковського, Шекспира, Гетеа и других великих писательох. Крем виучованя вецей конарох науки, виучел и французки язик. И 1845 року скончел Академію уметносци.

1840 року видав свой перши писні под меном: „К о б з а р“. А рок познійше друковал поему: „Гайдамаки“ (гайдуки). У тей поеми указал ясну слику селянського руху, котри ше зявел у жажди за правду и шлебоду. Обидва totи книжки отворели нови бок у исторії українській літератури.

Од того часу по цалей України народ го витал як своєго величного поета и народного человека. И накельо вецей росла слава поета України, нательо вецей росло и неспокойство царських агентох. За свою роботу за народ, а проців цара, його режиму и самовласци, бул 1847 року гарешторани и прогнати до Оренбургу, у Азії. Же би пресуда ище баржей начкодзела Тарасови, було му запречене мальовац и писац на українським языку. Вон и поприм, з початку писал, але то було обачене, та го послали ище глібше до Азії. Але и поприм строгим надпатрунку, вон заш лем, гоч и на чкуду своєго здравля, писал и рисовал.

Дзешец роки тримал царски режим Шевченка у прогнаньстве. Дзешец чежки роки жил там Шевченко, котри зламали його здравле, але не зламали його дзеку. 12 августи 1857 року Шевченко, булпущени на шлебоду, але под надпатраньом царських агентох. Иому tota шлебода не була мила и, як вон гвари: „Тераз сом на шлебоди — на такей шлебоди як привязани пес...“

Знова почал рисовац и писац. Вон патрел на уметносц и літературу як на моцну дружтвену силу, як на моцне оружие у борби за вишлебодзоване народа спод крипацтва. Вон ролю писателя одредзел з тима словами:

„Же бисце спознали людзох, потребне же бисце з німа жили. А же бисце о ніх писали, потребне же бисце и сами постали людзе. Аж теди пишце и теди ваша робота будзе чесна.“

Вельки усиловносци, котри Тарас давал у борби за правду и шлебоду, худобство у котрим жил, бида, гарештоване и преганяне, зламали його здравле и вон 10 марта 1861 року у Петербургу умар.

Тарас Шевченко у першим шоре народни поета и як таки вон одражене народних жаданьох. Вон національни поета и політични борец. Зос свою роботу сцел збудзиц свой народ, сцел же би ше зйїцели дружтвени исправди. Як поета раб по походзеню, — цымк не могол першиц власц немешох над вимученим

народом. Чувствовал вон же народ не зосце вично церниц тих
нинох и же ше раз побуй.

Шевченко знал и спознавал шицки неправди и тото його боледло.
Нераз себе з чувством здиховал:

„Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорніше чорної землі
Блукають люди...“

Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли,
Ними на панцину ідуть,
І діточок своїх ведуть.

И я, заплакавши, назад
Поїхав знова на чужину.“

У його творах ше іще моцніше виражує його глібока
любов гу мацери України. Вон любел своє намучене отечество,
котре не мало щесца же би квітло шлебодне як други отечества
менших народох. Тоту любов указує у кождай нагоди и на кождим
крою:

„Україно, Україно!
Серце мое, ненько!
Як згадаю твою долю,
Заплаче серденько!
Де поділось козачество,
Червоні жупани?
Де поділась доля — воля,
Бунчуги гетьмані?
Де поділося?...“

Думаючи на інцесце, у яким ше теди находзетт Україна.
Тарас не раз заплакал:

„Світі тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?...“

Не раз Шевченко гуторел паном кирваву привду до очей
и ясно их опоминал, а особліво у познатій поемі: „І мертвим, і
живим, і ненародним землякам моїм в Україні і не в Україні
мос дружене посланнє“. Ту их вон опомина:

„Схаменітся! Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люди...“

Вон тих презочлівих тарговцох з людску трапезу и зпом
опомина пай ше враца назад гу своїму народови и пай ше 10
не ганьба.

Його гениальнісць з тим веком же знал же ще раз народ побуй і вишлебодзи спод рабства. Велич міста у письмах забера його грожене:

„...Настане дзень, суду, прегваря Дніпр и бреги и крев чечиц будзе у сто рикох до белавого моря!..“

Значайни його поеми у котрих описує борбу погибених процив гнобительюх як: „Сон“, „Кавказ“, „Сретик“ и „Іван Гус“. „

У поеми „Кавказ“ вон у даскліх сатиричних стишках так охарактеризував долю народів царської Русії:

„А тюром! А люду!.. Що їй лічить?
Од молдованина до фіна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствую!..“

І надалі у истей поеми гварі:

„А сльоз, а кров? напоїть
Всіх Імператорів би стало
З дітьми і внуками втонитъ!..“

У поеми „Сретик“ Шевченко описує борбу ческого народу процив загальних неприятельюх славянства — німецких гнобитељюх.. З величими и симпатичними словами вон малює Гуса, вожда народного повстання:

„...Мов кедр серед поля
Ліванського, — у кайданах
Став Гус перед ними!
І оконув нечестивих
Орліми очима.
Затрусились, побіліли,
Мовчки озирали
Мученика...“

І тоту поему закончує з початком повстання Жижки зос Таборова процив німецких зрадників.

Особліво красніше описує часи козакох „Запорожців“ у котрих видзи велику славу свого народу. Не єдину писню вишивають о славі старих Запорожців и їх вождох гетьманох. У писні „Іван Підкова“ вон слави Запорожців подчас чийого панування квітла Україна и гварі:

„Було колись в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу і волю...“

— — —
Було добре колись жити
На тій Україні...
А згадаймо, — може, серце
Хоть трошки спочине“.

Тарас дзечис описує козацки битки зос Татарами и Поляками у котрих козаки указали свою моц и любов та матері України.

Не лем у тих, але и у веліх других писньох Шевченко слави козакох, а тиж и їх рику Дніпро. На веліх местох у його писньох надиходзиме дзе вон през гучане габох тей рики, лебо сій цыхосн виражує свойя чувства, котри з великой часци були и барз болиці. Позната його писня: „Причина“, котра почина зос стишкамі:

„Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердзітій вітер завива...“

А ест и други места у його писньох дзе вон ище баржей слави найвекшу українску рику.

Прекрасны творы Шевченка, кед ше прененшеме до прешлосци до кирявей и славней историї Українскаго народу. Кед дума надиходзи на гайдамакох и козакох, теди поетов гений става на власни ноги и дзвига ше високо. То його найлепши творы: „Гайдамаки“, „Іван Підкова“, „Тарасова ніч“ и велі други. У єднай писні вон шпива гайдамаком:

„Сини мої гайдамаки!
Світ широкий, воля, —
Ідти, сини, погуляйте,
Покушайте долі...“

Чытаючи писні Тараса Шевченка, чловек забува на час у котрим живе и враца ше до часох котри Тарас так ясно и цепло описує. Пред очи нам виходза шицки страданя українскаго народа под час крипацтва, та и шицки нёволі и страданя великого поетадемократа, котри, гоч умар, остал и надалей вирни син Українскаго народа и як снователь новей украинской литературы и украинского литературного языка, а його творы остали як живи пламень и вирна слика подійох и обставинох у котрих жил.

Василь Мудри, учитель

Література — 1) Т. Шевченко: „Кобзар“ — Державное видавництво художній літератури. Київ — 1947; з предходного слова академіка Олександра Корнійчука.

2) Е. Тимко: Тарас Шевченко — Календар за 1935 и „Руски повіти“ за 1931 рок.

ЕЩИ СЕБЕ єДНУ ПІСНЮ ЗАШПИВАМ

Ещи себе єдну пісню
зашипивам,
гоч ю з больом я зос шерца
виривам.

Зашипивам ю себе сциха,
помали,
Же би ю вец и гудаци
так грали.

Поцешим я зоз ню шерцо
боляце,
и вас, браца, котри щесца
не мазе.

Шерцо мойо, ша ти ми так
вше жило;
за других ши, миле мойо, --
вше било.

Прето зо мну ти до конца
витримай,
тоту пісню ведно зо мну
зашипивай !

Задуй, витре, задуй буйни
по полю
и зогинай вельку билу
тополю !

Науч тоту мою пісню
ти шинивац,
будзеш вецка ведно зо мну
уживац.

Затреш мали топольово
лісточка,
най ю чуе кажда наша
дзивочка.

Не злам ми ю, най ми вона
не гине,
бо нам пісню не учую
легине.

Дуй, витрику, дуй ми буйни
по полю,
зайдз ти вшадзи дзегод видзиш
неволю!

Не обиходз нігда ніздзе
нікого;
розвешель ми роботніка
каждого.

Осуш, мили, знайне чоло
каждому;
нє ускрацуй поцешене
ійкому.

Дуй, витрику, задуй иешка
силнейшє,
вец ми будзе и сердечку
лєгчайше.

Помож, буйни, наї нам ніхто
нє страда;
Най при людзоз радосці, щесце
віше влада.

1 I 1952

Я. Фейса

ТОВАРИШКИ

Спіснул бим ци руку, лем да ши ту тераз;
повед бим ци слова яки ши нє чула...
Думал сом на тебе, товаришко, нераз.
гоч ши предалеко барз одо мие була.

Пераз ше здогадам красних школских часох,
розвітнутых ліпох як да пахчувствуем,
и шицких живота школьнаго часох,
док велького діла фундамент будуем.

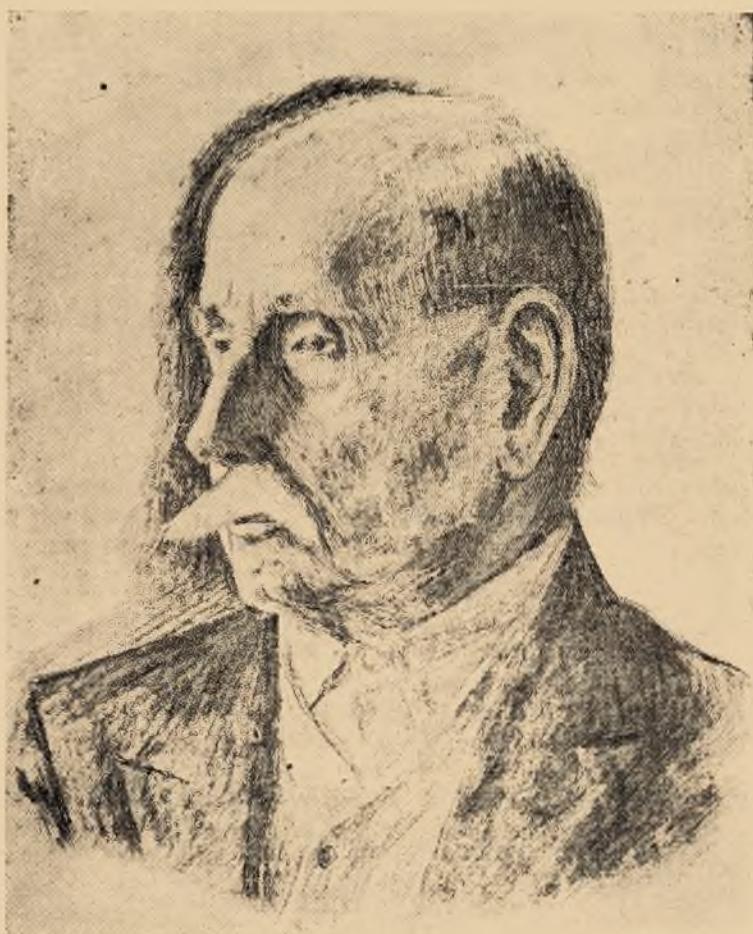
І думам: як будзе док придзем до класи,
кед ше вишорую рижни винчованки, —
яки ше зачую прерадосці гласи
и нашого дружтва премили шпіванки.

Думаюци о тим моцнейши поставам:
чувствуем у себе замоцнене нове;
ицце швидше цегли муляром додавам
да будзе зданне цо скорей готове.

Здогадай ше на міс кед дуе сирена
Там, у твоім месце, на вашей фабрики, —
теди на роботу идзе моя змена
будовац найкраснейшій город Републики.

Василь Мудри

Мирон Бұдянский: ПОРТРЕТ СТАРСГО ДІДА

ПЕРШИ ШНІГ

Дюра ше припратал на облак. Недалеко од бар'ки у хторей был видзели ше недавно загарнути гроби. По правдзе, то не були гроби, але глубоко викопани ярки, до хторих загартали каждого рана умартых, док их не напольнёли, а вец их загартали. У тих долінах, полных людзкіх целох, билёло ше вапно, з хторым посыпованы мертві док су еще не загарнути. Пасмо по пасмо, каждого дня по виношенню з баракох у лагру, посыпане, а кед пришло на метер од поверхносци жемі, доліна загартана. Там далей, ледво ходзаци, плянтаючи ше ишли даскельо хлопи, бувши вояцы Югославянскай армії. Под німа ше круцела жем, — так голем випатрало Дюрови, — бо зна як то вигладнетьому. Вигладнєти, не патрели просто. Поспушковали глави и патрели под ноги чи би ше не нашло даідзе даяка скорочка зос хлеба, або лупа з кромплі, же би узіхли глад.

Дюра патрел на шицко ровнодушно. Не було му тото ніч чрезвичайне. Научел за тоти даскельо мешаці патриц шмерци до оч. Пришло му на разум як бул одогнагіт зоз другими до Немецкай. Живо му остало у разуме як плювали на іх Мадяре и Мадяркі кед их Немци гонели през ёдну часць Мадярской пешо. Здогадал ше як даскельо ноци преспали под голім небом 1941 року кед их гонели до рабства. Диждж попадовал. Хладны вітор пребивал през слабе облечиво. Мокри, вигладнєти, пооперані ёден на другого, у блаце, през фалатка хлеба, през капки води, препровадзели два дні и два ноци на ёдним месце. Пришло му на разум як их пригнали ту до того лагру, як им не дали окрем води ніч. Познейше доставали варену цвіклу, але так мало же не були сіти од тей юшки.

Прибліжовала ше жима. Вітри зос сіверу немилосердно пребивали до дещаных баракох. Пришол и новембер. И ето, тераз там дома, може буц уж пошати жита, рихта ше и забивачка... а може буц и не? Не може буц. Зна же не може буц. Тамац нет фронту. Нет борби. Людзі и далей робя, жилю, повед биш по старым, але не шлебодні. Хто зна чи його оцец и мац ещи у живоце?...

* * *

— Юло, пале поштар принес писмо, — гвари бачи Янко, — випатра ми же є од Дюри, — з радосцу явел своеій жени, Дюровей мацери.

— Наисце? Ноле отвор го! — обрадовано ше ошміхла андя Юла, обчекуючи даяки глас од сина.

Дюра писал: Апо и Мамо,

Ту пада перши шніг. Я ше припратам през ёдно очко на бараки, хтору пребива вітор зос сіверу. Жимно ми. Пайташе, хтори шпи, хтори пише писмо уж по стораз як и я сам, а ёст их цо ше и картаю... Не брига ми, но лем так спомінам, най ше

картаю. Ай і не маю іншакей роботи. Да, гварим, пада шніг... О, кельо ме напомина на моё дзэцінство, кед сом ше ведно з братом Петром радовал першим паухульком и кед ми оцец зіймал саночки спойда. Кельо сом бул жалосни кед пришло коло поладня слунко, кус моцнейше приграло и -- пошол мой шніг, моя радосц! И Петро жаловал, гоч бул старши и разумнейши. А Марча плакала за шнігом... Ви нас, мамо, цешили, мне и Марчу... Петро ше сам поцешел, бо знал же ютре можебуц заш напада. З тим першим шнігом цо ту пада преношим ше у думох гу вам, дому... Кед би вон мог закриц голем шицко того цо чловеча рука зробела того року зоз нами залапеніма! Кед би мог закриц голем на момент, та гоч би ше и розтопел о пар годзіні под слунком, думам голем би зміл бруд -- або би можебуц ещи страшнейши випатрунок бул по тим! Не знам... Випатра ми же нігда конец не будзе! Громадами виноша каждого рана умартых, до братской могили... найвецей Русох. Не даваю им есц ай тельо кельо ми доставаме. Ми маме голу юшку. Вони ай тото! А ви? Апо, вельо раз себе пригадуем тоти вечари кед сом бул дзецко, а ви приповедали як було у гевтей войны. Лем теди ми було то шицко красне, до якогош красного облечива закрущене.

Видзім же стварносц іншака. Вельо окрутнейша як у пріповедки хтору сом слухал од Вас у цеплій хіжи вечарами вжиме, кед ше до нас посходзели хлопи и кед сце пріповедали, а я ше при пецу щупел и слухал док ме не звладал сон. Вец ме мац, моя добра мац, брала такого у сну и кладла до цепліх пірнагох, меркуюци же би ме не пребудзела, а я ше рано чудовал же як сом ше створел у посцелі, кед знам же сом заспал на патки попри пецу! О... кед би ше врацели тоти вечари заш! Не жадам инше... Не жадам ніч инше -- лем шлебоду! Як то крашнє буц шлебодни! Чом ше людзе бию и нач? Патрим: кельо требаю зною преляц док ше тоти фабрики подзвігли у хторих ше тераз куе оружие на ніх! Думам себе, мили мойо, же чловек наисце найокрутнейши створ медзи живима на жемі! Чи ше можебуц спрэведам? Думам же не. Цо би було кед би бул чловек добри, кед би свойо сили вихасновал за свойо и за цудзе добро? Немцы гиню же би створели новы порядок у швеце... Чи то на месце? Думам же не. Бо з тим ше створел новы „чепорядок“, хтори будзе коштац мільони животох! Ето, баш тераз прешол коло облака бараки ёден Немецки вояк през ноги и ўднай руки... Чи го його мац не чекала дому здравого? Верим же и ви мне, аю и мамо, чекаце здравого, наздаваце ше же ше врацым дому, чи не? Так ше и його мац наздавала... але, лем себе задумуем, як ю сцисло за шерцо кед видзела свойого сина покаліченого...

Чи сце уж поробели на полю? Идзе жима, уж ё ту... Мне приходзі на разум як сом ше радовал длугим вечарам, длугим ноцом. Мог сом ше виспац. Ту можем кельо сцем -- ещи за тераз спац, але зос празним жалудком и болячым чувством за домом... Не лем тельо за своім домом, но за своім валалом, за цалу

покрайну, з і цалу жему! Яков достал писмо зоз дому. Пишу же му брата однесли Мадяре до гарешту, же пришол дому пону-хнути о дзенец дні.

Мамо, кельораз ми приходза на розум вашо слова кед сце ми наказовали на яр 1941 року кед сом одходзел: чувай ше да не замаржнеш, меркуй іші себє... и кед ше вам слизи котуляли по зморщеней твари. А ви, апо? Ви стали при кочу з якимник болящим ошміхом на устом и цешели сце ме! Тераз розумим ваш ошміх. Сцели сце ми повесц: Дюро, прейдзеш през огень, чувай главу, млади іши... треба ци будзе жиц! За Петра не знам. Чул сом од єдного пайташа же го нестало. Чи правда, чи не, не знам. Вон у другим лагру, од нас коло сто калометри. Писал сом му, але сом одвіт не достал. Не знам чи жив, чи є мертві... Так... здогадам ше кед зме були дзеци и кед сце нас, мамо, страшели зос тим же не достанеме вечеру кед будземе недобри. Гоч зме влс и не послухали, правели сце ше вечар як да сце з'були ѹо нам обещане...

Но, хто прочита таке длуге писмо? Змерка ше. Там дзеніка здалека приноши слабенки витрик през били падаючи шніг глас дзвона здалекого валалу. Миє приходзі на розум мой валал, наш дзвон, кед сом таک з вечара шедзел у цмей хижі ведно з вами дома, чекал да ше запалі лампа, да ше навечерам. По вечери одходзел сом на пратки... Там ме чекала Иринка... Здогадам ше єй белавых очох, цеплюму попатрунку и зачерьвенетих ліцох... Очи єй бешедовали велью мили немі слова, цо лем я мог розуміц. Мамо, пребачце. Пребачце и ви, апо, же вам о тим пишем, як да не мам ійч важнейше писац. Миє то шицко на розуме. Шицко то звязане з моїм милым домом, зоз валалом... Радо бим дал живот кад бим ше мог бориц за тото шицко, та гоч бим не жил веций як два дні! Не знал сом же телью красного було у моїй жемі, ис. Наисце, не може ше знац. Треба спаднуц до неволі же би ше могл ѹосетиц боль за домом, же би ше могла пребудзиц любов гу долови. Мой дом, то моя мілі жем! Да сом у неї, бул бим вінаці дома! Ту шицко щудзе: посходзіме ше до громадкох, бешадуеме. Цо бешадуеме? О доме! Каждому на устах наймили слова о доме. Значи, шицки жідаме єдно, гоч зме не з єдного краю. Радо слухаме єден другого кед ше о тим приповеда, бо ше приповеда о своїм, та гоч то було на хторим концу нашей оцовінни!...

Андя Юла ілакала кед бачи Янко прочитал Дюрово писмо. Йому ше снінало цоника у гарле, як да го сце задавиц. Охабел писмо на столе, вишол под шону и уцерал слизи хтори му падали на шиви баюси зоз напольністіх очох.

Евгений М. Коцюн

У ПРИЯТЕЛЯ

Цихосц була у дворе, у обисцу;
Не чули ше ані моё кроачай
Док сом ишол
По сухим лісцу.
Змеркало ше
И витор ёшеньски зошицким
Узих...

Дармо сом влапел клянку
На дзверох замкнутих...

Таргнул сом ше
И такой клянку пущела
Моя злекнута тресаца рука —
Цихосц була и нука :

През облачок ше шветло не видзело,
А квеце жовте попрело.

Бул сом цихо
Як да ми дацо на шерцо,
На душу шеда...

Теди, нараз, прейг прощох
Озвала ше гу мнё сушеда
Не дзвигаюци гу мнё
Зранцовану твар :
— „В ноци ўх однесли...“

И за прощами погербена
Узихла стара жена
И пошла далей...

А ноц цемна
Крила сухе ёшеньске лісце
И пусте обисце...

М. Скубан

На правей драги

(Виривок)

Владимир дзень и пол бул заварти у валалскай хижі, без води — едзеня, сам, цалком сам у цесней полуцмей хижі, дзе стал у ёдним куце и мушел патриц на мур. Уж му мло було. Премесцел ше з ноги на ногу — алё и то лем теди кед нікого не було при облачку.

Зоз двора ше чуло кричане, чежки кроначі чижмох цо ше раз одальвалі од нього, а раз булі ту, скоро пред його дзверми.

— Цо будзе далей зоз нім? Покля го думаю ту тримац? Або го однешу? Буду му судзиц, биц, мучиц го...

Дакеди тоти думи, неприємни и страшни, запановалі у Владимировей глави и упрекосц, гоч кельо не сцел, цошка — якошик до терац непозната сила, примушовала го да дума о себе, о незгодним положению у хторым ше терац находзел.

Пополадню, жандаре удрилелі гу ньому ещи ёдного человека.

— То ви, бачи Василю?

— Чом? — почал ше презнавац Владимир.

— Слухал сом Лондон... Не знал сом, у дворе сталі — шпиюне ёдни!

Владимир сановал того человека. „Чи и його исте чека як и мене?“ Думал у себе и бояжліво руцел очи на старого человека чийо власи уж вельо роки шиви були.

Прешла єщи ёдна ноц — ноц без спаня.

...Ютре-дзень, у валале бул пияц. Народ цо дакус скорей ходзел горе-долу, цо ше по обичаю ёданал, або стал при своей корлочки, тераз збунёто попатрел на якишик селянски коч, цо го нароком нагналі тадзи.

— Ноша их... господи!

— Ша то Владо и бачи Василь! — прегварел дахто зоз громади.

— Га гей! Попатрице лем, покапчани су... баш их мучя, та воні и так не годні сцекнуц, чи не? — бешедовалі людзе.

— Ха... ха... фи тумацие ше то сато та не мош цекац! Ah, wi dum!¹⁾ — шмеял ше газда Ханес, червени Шваб хтори уж од скорей мережел Руснацож и шицко цо руске.

— То сато ше ланс пліщи...

— Гад еден! — скоро наглас виповедла ёдна жена хтора пла-кала. Огляднул сом ше.

— Жена бачика Василя! — шепнул ми хтошка.

Назадку у кочу шедзелі жандаре, нахмурени — з пушками.

Кочияш, еден баюсати дідко, шицок у платох, повицинал коні, красни и пишны цо скочелі и вше баржей почалі бежиц. Скру-целі на калдерму. Ніхто не бешедовал. Жандаре немі, зос скле-няними очми патрелі на свойо жертуви.

Цо було у тим попатрунку?... Жичелі им зло — можебуц шмерц.

— Але, чи іх не водза гу шмерци?

— Хто зна!

У сущедним валале коч станул пред ёдну жолту хижу — касарню у хторей булі змесцени коло двацэтве жандаре.

— №, majd megeszed a kefét!²⁾ Почал еден мали, скакацы жандар цо стал найбліжай при Владимираві кед тот зишол.

— Muska kell? Partizan ctyes?³⁾! Te⁴⁾... И розмахнул ше, але наместо Владимира не велью хибело да вдери руку до коча.

Бачика Василя одведлі дзешка, Владимир ані не збачел же дзе и кеди — невидзел го веций.

— A mi, idemo partizan! Jo?⁴⁾ — гварел еден обращаюци ше гу Владові. Шміх правел зоз нього, плювал му до тварі — а вец, кед му уж допіло, шеднул на бициглу, за хтору прывязал Владимираву руку и почал гоніц. Владимир мушел бежац за нім як даяка животиня, як пес на порващку.

Вишлі дзешка до поля, тиж по калдерми по хторей mestами було наруцано каменьча и койцо. Дзе ідзэмэ? Прецо то зо мну робя? Чи такі да будзе мой конец?... Бунела ше його совисц.

Недалеко од ёдного салашу, подшпоцел ше, спаднул: Ах, не,... не можем далей... — почал гласом хтори ше тресол.

Еден други жандар цо их здогонел нємилосердні бул.

¹⁾ Ah, яки глупи!

²⁾ Но, ша поёшти щетку!

³⁾ Рус треба? Партизан сцеш?! Ти...

⁴⁾ А ми, ідзэмэ партизан! Добре?

Билі го, копалі до ныго.

— Netyes sztanes? ¹⁾

— Netyes, ugye? ²⁾ — и лем бил. — Яка погубена чловеческа душа!

Людзе зос салашу одплашелі дзеци до хижи, не сцелі допущиц да ше припатраю на тото цо и їм самим неподношліве.

Владимир ше подзвигнул чежко, стал як пияни — плянтаючи ше, док му зоз носа цекла цепла крев и капкала кеди-некеди на його бидне облечиво.

— Hat gyerűnk! ³⁾ — прегварел жандар оштро.

Предлужелі, знова — заш, на тот жвирски способ, од хтого би ше кажди други чловек мушел стресц и гадзиц, од тих не людзох, але мучительюх.

— Чи воні не маю свойо фамелії? Свойо обисце, блізких? Чи воні не осетелі нігда любов гу чловекови? — питал ше Владимир.

Прибліжовалі ше гу кривини.

... Кед ю прешлі, хтошка зос кукурици опалел з пушки. То було так нараз и необчековано.

Жандаре скочелі з бициглох.

Даскельо врани цо им ту на едней старей знгітей багрени було гніздо, поплашелі ше и одлецелі гет, док ше за німа еднак чуло: Кра, кра...

Знова ше зачула штрельба. Єден од жандарох (тот за чию бициглу бул привязани Владимир) влапел ше за перши и склягал на бициглу. Владимира тиж поцагнул за собу. Други жандар почал сцекац — уж досц далеко бул, кед ше зос кукурици указали троме наружані хлопи.

Владимиово шерцо баржей задуркалo:

— Партизане... Партизане!

Зоз єдним наглим силованьом претаргнул порвазок з чим бул привязани за бициглу. Приступел гу тим непознатим але шмелім людзом и сцел их облапиц каждого понаособ. Не могол. Руки му ещи віше булі покапчани.

— Другови... хвала вам!

Ледво, ледво виповед тоти слова.

Чом не могол вецей ніч прегвариц? Та дакеди му ше видзи же би вон и бешеду знал отримац, а тераз... ніч му не приходзело на розум, не знал цо повесц. Чи то од радосци?

У ярку при калдерми лежал и далей жандар, кирвави — як мертві, а заш лем, кельо нізкосци у нім було! Кед партизане вошли до кукурици зоз Владимиром, вон вінял свой пиштоль и почал за німа штреляц.

На калдерми ше указала єдна чарна прилика, з початку мала, а вец віше векіща и віше ше півидше прибліжкова з месту на хто-

¹⁾ Несцеш станеш?

²⁾ Несцеш, агей?

³⁾ Га, поме!

рим ше пред даскельюма минутами шицко преобрацело — дзе ранёти жандар наперал остатню моц да ще знова дзвигнё — дзе Владимира одняли зоз неприятельских рукох.

През желену кукурицу сциха напредовала ёдна мала група. Вельки широки лісца гласкалі их твары. Веселью крачалі, док их мешачок іровадзел и швицел им.

— Срим! на ютре зме у Сриме, — ошміхнул ше Владимир — А там? Там Фрушка Гора, там ше уж чую весели писні братства, шлебоды!

O. K.

ТАМ, НА ГОРИ...

Там, на гори, на високей
Лежи вояк барз боляци,
Уж є скоро полумертві,
Нігда дому ше нє вращи.

А родичи ніч нє знаю
Же син скоро уж умера
И же ше вон з того швета
Навше, навше уж одбера.

„Мамо моя, да ви знаце
Яки сом попробивани;
Обрациц ше уж не можем
Пре боляци мойо рани!

Здрава остань, мамо мила,
И ты, отче мой любени!
Не плачце, нє нарикайце,
Гоч сом вам и син родзени.

Погинул сом зоз братами
На славу, на чесц народу,
За ёднакосц и за правду,
За нову, милу шлебоду!“

Янко Папбиркаш

Нялкош

Пред самим вечаром, кед уж статок бул намирени, Дюра Иванов ище ишол з метлінову метлу за чардак до карміка. Однеки ше крачунски пост прибліжує гу концу, Дюра віше частейше ходзи „виметац“ кармік.

Гоч уж доходзел штредок жими, шнігу ище не було. Древянки лупкали по замрзнутей жемі як по каменю. Коло студні кажда барка замрзнута і легко ше мож пошліснуц на лядзе кед ше не меркує под ноги.

Кед дошол за чардак, Дюра ше поглядал доокола і кед видзел же нет нікого, пошол гу ўдному цегляному слупу под чардаком і легко з деревянку вибил штварту цеглу од сподку. Вен ше знова поглядал, кукнул і з остатнього кута дзе була цегла винял єдну згультану рендочку.

— Укаже им Дюра Иванов на Крачун же хто е и цо е, — гуторел сам себе окружуюци рендочку.

— Сто, двасто, двасто двацец і tota eзерка — то eзер двасто двацец. За nіх bim мог порту купиц да му ю треба: а ім укажем же як ше препровадзюe Крачун!

Дюра, хлапчико на женідбу, досці красни — а попри тому единец і найвекши нялкош у валале; не барз бул на добрым гласу медэй старшима. Знало скоро пол валала же краднє з обисца жито, кукурицу и ярец, та по пол цени предава худобним котры примушени куповац гоч и знали же е крадзене.

Родичи му шпоровни людзе, та му не давали надосці пенежі до карчми. Ту треба гудацом, голем двараз або трираз през вечар да йому граю. Инишак до пенежу ше не могло дойсці, лем ше мушело з дому краднүц, предавац та криц до слупа под чардаком.

Кед прочитал пенеж, Дюра ше задовольно рушел до приклета.

— Док пойду до Кули на пияц, олупам ище дас мех кукурици, предам та ше пенежку ище дакус назбера, — думал себе идуци.

На перши дзень Крачуна ше почал рихтац до карчми такой по полуздэнку. У жвератку ше му указал Дюра котрого видзі лем на вельки швета. Крашне выбренована чулка упрекошне му вишела на правим оберву. Швицаци, наолейовані власі були раздзелены на лівым боку і з далеки було видно ровну билу дражку. Вишивана кошуля ище ані не райбана — новучка нова, за Крачун порихтана. Под галером завязана бліщца червена мацілічка. Кед ше облек до цміх белавіх шматох, мац аж зйойкла:

— То мой син таки вельки? Ша тераз сом му не давно ище жувала!..

— Волеи бісце дац даяку стотку, як таке пріповедац, — нахмурено прэгварел Дюра.

— Ша то не мож по телью, сину. Пенеж треба на інші чувац. Досці ці будзе и пейдзешат.

— Дайце кельо було.

Док мац виберала з кишенії завязану ренду, Дюра ніби завязовал шнурку на ципели. Кед мац не могла розгужліц ренду, зохабел шнурку и понукнул ше вон розвязац.

— Не, не. Годна я и сама. Пале-а.

— Ау-го, спомедзи тэліх пенежох ганьба виняц лем пейдзешатку, мамо.

— Не! Досц то.

— А други хланци най маю и по езер, га?

— Но, дам ци сто, най знаю же и ми нехудобни. А ти не заскакуй коло тих худобных дзивчатах. Там идз'у тим богатшим. Нач же ми худобну нёвесту? Да ме оеда?

— Але, зос стотку пойдзэм' гу богатшим?

— На ище два, лем... да сом це видзела з велькошорскими. Чул ши? Оцови ані слово же сом ци дала тэлій пенеж!

— Та не бойце ше...

Заруцел на себе уяш, ище раз попатрел до жвератка и пущел ше воинка. Воинка ше уж досц давно змеркло, док ше вон не позберал. Кед ше влапел за клянку од капурки, чул споза себе оцов глас:

— Дюро, чекай ле! Сцем ци цошка повесц.

Дюра го мирно причекал и слухал го.

— Дзе идзеш тераз?

— Такой?

— Гей.

— До Дзвонарки.

— Та не енки, але през вечар.

— Озда до Мироня або до Бругошки!

— Так видзиш... — поцешено гварел оцец, розцагуючи тото „а“ у слове „так“.

— Чом?

— Ту сцем да идзеш, а не по окрайскох. Ту ёст за це дзивки, а не по окрайскох. На ище стотку, лем же старей ані слово о тим! Розумел ши?

— Гей. — гварел Дюра гласкаючи стотку на длані.

— Лем, дакус меркуй на себе. Не опий ше такой з вечара. Ту ци уж час за женідбу, а хтора пойдзе за пияніцу?

— Ище гевтого тижня сце ми тото наказовали...

— Знам, але ци сцем надпомнүц ище раз. Ти ані сам не знаш же то ты значиш за мне. Ты други я. Прави я... — оцец ше так запроповедал же му аж самому пришло жаль. Ані себе самому не верел же так мудро бешедуе. Нешка Крачун, та и вон дакус „попил“.

Дюра го ані не дослушал до конца, але пошол до Дзвонарки по Якима. Небо было цалком вияцніте. Ясны гвозды кляпкали коло округлого мешаца зохабяючи вражине як да дакого вишмееюю. Мешац швицел блядо, без живота, як да ше його ніч не дотика цо ше случуе на Жемі.

З Дзвонарковей капурки вишол Дюра и Яким и пущели ше до Планчаконей карчми на конец валала з лівого боку. На плецох мали позаруцовани уяши, а жимски шапки им стали цалком на конътох же би ше им не погубели бреновани чулки.

Яким Дзвонарков бул кус векши и грубши од Дюру, але не бул красни. Дюра ше лем прето з нім пайташел же гевтот бул моцни и кед ше Дюра з даским побил, тот го віше бранел. Яким бул досц незграбни. Глава му на широких плацох випатрала барз мала. Ліва рука му була кус длукша, але длані були єднаки — велики як лопати. Кед дахто обачел його руку пред своїма очми — руку котрой на пальцох були чарни занохици коло цміх нохцох за котрима понабиване чарне — такої би го прешла дзека за битку.

— Мне мойо барз мало дали, — поносовал ше Дюрови.

— Не старай ше. Я ше „остарал“. Мам коло два езерки, — одвитовал му Дюра киваючи з обервами.

— Ауго!

— Да, а цо ти думал?

— Алё то не през Крачун потрошиш?

А кеди же?

— Справди тераз?

Половка іншк нешка идзе, — хвалел ше Дюра и далей киваючи з бліщацима обервами. — Маш піц док не увидзин „тroph Дашох“.

— Ша, до мойого бруха ше не мало месци; на то ше не можем поносовац, — гварел Яким патрати Дюрови на вибленовану чулку. Дюра спущел кущичко главу и єден час бул цихо.

— Якиме, — поіххи ше озвал по длагушим чашне, — мойо сцу да ше на Фашені оженім. Цо думааш, котра би була за мен?

— А, я ци не повем.

— Чом?

— Прето же не знам.

— Алё, да себе выберем...

— Ага, єдину знам. Вона би це сцела. Чул сом.

— Котра?

— Иванова... Ирина, думам.

— Не бритка. Алё оцец гвари же да патрим медзи велько ширскими. Ша прето ми и дал тельо пенежи.

— Роб як знаш...

— Врацме ше до Мироня.

— Як сцеш. Мне шицки єдно, — ровнодушне му одвитовал Яким. Вон Дюрови ні́гда не сцел превредзиц. Любел го, бо ше з нім віше добре препровадзел. Дюра ма надосц пенежи.

Кед розтворели дзвери на Мироньовей карчми, бухнул на них горуци воздух помішани зоз димом и алкоголем. Карчма була польночка полна. За столами шедзели хланци и лярмали кажди за себе; даедни ше зіпшли до кола на штред карчми и шпивали на рату божу. Даедни на штред карчми шили на стоящи, бо не

було места шедзиц. Тот гук, лярма, пиниванс, и гласна бешеда були добре познати и Якимови и Дюрови. Прето их тово ис сподзивало и вони ше такой приканчали гу тим цо шипивали. Кед випражнели даскељо литровки, пошли до сали дзе ше танцуц. Дюра уж не бул „таки як треба“, док Якимови ище не було ийч.

— Тераз сом ше ошимел дакус, — пощепено гуторел Дюра руцаюци уяш до кута, дзе уж було досц на громади.

— Лем меркай як ше справуеш спрам тей котра ци ше пачи! — надпомнул му Яким.

Гудаци грали чардаш. И вони уж дакус веций попили, та нечисто грали, але зато мог за німа танцовац.

— Пала! — указал Дюра з пальцом на два дзивчата. Вони ше злекли та сцекли аж до другого кута сали.

— Цо „пала“?

— Гевта ше ми пачи. Идземе танцовац.

Пущели ше гу гевтим двом, але ше Дюра през драгу предумал, та пошли танцовац з другими.

— Цошка ми не може присц на разум... чия ти? — питал ше Дюра своей танечници, чежко танцууюци и не складаюци ше з ню.

— Я? Но, як да ме не познаш... ша Папугова Натала.

— А-а, ви биваце ту недалеко, гей?

Ага.

У тим престали грац, але Дюра винял пейдзешчатку и кладуци ю преднякови за смик, скричал:

— Гаром!

Гудаци знова почали грац, а Дюра ше влапел знова з Наталку. Чувствовал же кед Наталково перни опарти при його реклі, винатра трезбейши и забува цо ей сцел повесц. Наталка ше оглядла на бок да на ню не буха з Дюрових устах воздух шмердзаци за вином.

— Натал, — починал Дюра.

— Цо?

— Ніч. Цошка ми пришло на разум, але то не ти була.

Кед гудаци престали „гаром“, Дюра предложел Наталки:

— Мне, Натал, горуцо... а и тебе. Вежні заруцовачку та ше дакус прейдаме попод карчму.

Наталка пристала. Кед винтили вонка, Дюра станул гу єдней ягоди, же би ше не плянтал, и уж ані сам не зна но котрираз започал:

— Знаш цо, Натал? Надумал сом ше женіц... мойо уж стари, та сцу невесту... Я би сцел... кед би ти пошла за мене.

— Дюро, маш ти разум?

— Мам, Натал. Веџ ше не будзеш опивац. Тераз мушим, бо на трезбо о тим не имем бешедовац.

— То иньше, — гварела тераз дакус мирнейше, — але я ци ту помочи не можем. Я уж винитана за Мишку. Мойо ме дали.

— Його воліш?

— Мојо так сцу...

— Озда же вон ма жеми, салан и я мам. А попри тим и единец сом. Док мојо помру, шицко мојо.

— Гоч би я и пристала, мојо це не сцу. Ти пияніца. Не од магаш ше анї од крадзеня. Но, я би на то не натрела... але, вони не сцу.

Дюра ше не мог сцерпиц, зграбел Натаљку, та ю побочека. Вона ше витаргла з його гарсцох и сцекла пука. На дзверох ше обрацела и наглас му скричала:

— Пияніцо! Крадошу!

Дюра остал ноганьбени, але не длugo. О мали час поглядал Якима и волал го зос' собу. Вошли гу гудацом и Дюра, унрекосц Натали, винял згужвану пейцтотку и положел ю на стол, прикладаючи на ю руку.

— Придзеце з нами, — вана ё!

Пияни гудацы ше злакомели на пейцтотку и пристали.

— Провадзце до Планчака!

Дюра и Яким ше пооблайовали и шпиваючи з гудацми пошли до Планчака. Там Дюра зохабел гудацох зоз Якимом, а сам пошол погледац Ирину Иванову. Кед ю нашол, и з ю пошол пред карчму.

— Ирин, ты ме любиш? — озбильно гварел Дюра патраци спод оч.

— Нё.

— Комушик ши гварела же ме сцеш.

— Гварела сом док ши ище не пил и не краднул. Я це не сцем и не прибліжуй ше гу мне, бо достанеш!

Дюрови одняло ноги и не мог ше з места рушиц.

— Ирин...

— Цо?

— Волай Якима Дзвонаркового. Тото ми можеш зробиц.

— Добре.

Неодлуга Яким бул пред нім.

— Водз ме нука и питай пейц литри вина. Гудацы смиядни... а и я.

Яким го послухал. Дюра лял до себе вино як серватку. Цо вецей пил, вецей му жадало. Зунавани гудацы уж лем били по струнох котри ше кажди час таргали.

— Дюро, — озвал ше Яким тиж звладани од пица.

— А?

— Веруна Дюрчова ме вола да ю одведзем дому.

— Идз. Нё пач за мну.

Кед Яким пошол, Дюра знова нагнул фляшу и жадно пил вино котре му уж не треблю. Нараз му фляша випадла з рукох и пред очи му ше зацагла чарна плахта. Хижак ше зоз нім начала обрацц и вон, же би ше спод нього патос не вишліснул. шеднул. Вецей ше нічого не здогадовал, ніч не чул и нікого не видзел.

Кед ше отутел (було чу барз жимио), вітает же ложи у однім малім ярчку, а под нім завалені ляд та ложи у воці по мишаней зоз блатом. Гвіздочки и діллій кліпкали як да ше з нього шимею, лем тераз мешаца уж не було. Кеди-некеди закукурикаш когут у даєдним обисцу и глас му ше миша зос пішим бреханьом.

Дюрови у глави гурчало як да є даѓдає у чліну медзи моторами, а з того гурчаня ше розлучне видвоює глас Наташки Папуговей:

— Пияніцо! Крадошу!

Дюра Латяк

Чакан Йовген: ПРИРОДА

ПОЛЯ РАДОСЦІ

Були дакеди воєни поля
На котри кулі, бомби падали...
Була жем шмерци, йойку и болю
На котрой велі поумерали.

Пламень ше дзвигал, танки горели,
А чарна молга на жем падала,
Гвіздали кулі, шмерц розношели,
Невина крев ше попольох ляла.

Остали поля пусті, розрити,
Жалосна слика великої подїї. —
На ніх лежали танки розбиті
Од сили нашої славній Армії.

Поля, пред воину преполни жита,
Жертвом тей воини гроби постали. —
Чарна жем була страшис розрита...
І на исій шліди воини остали.

* * *

Тераз су знова з житом запнати
Досц було воини, смертельней сили!
Тераз ше роби, дзвига палати.
Розрити поля знова ожили!

Нестало на ніх йойку и болю,
Не розруцани попольох косци.
Дакеди були воєни поля, —
А тераз нови поля радосци.

Василь Мудри

ЖИМА И СЛУНКО

Ставела ше жима з слунком
Хто од ніх моцнейши
І хто од ніх за человека
На швеце важнейши.

Требало им то доказац
И ніяк не знали,
Та ше вони обидвойо
Барз, барз задумали.

Жима гвари же то вона
Вельо хасну дава
И же найвекша на швеце
Сї припада слава.

И почала такой шицко
Лядзиц, сцискац, давиц,
Бо ше сцела з своїм дїлом
Далеко преславиц.

Жимни мрази сцисли моцио
Кажду животиню
Та думали єдно време
Же шицки вигиню.

Витор моцни силно задул
И з древами кивал,
Кажди заяц ше у полю
До дзирочки скривал.

А и птицы посцекали —
То ствар розумліва —
Ані єдна тераз мирно
Нігдзе не спочива.

Сдним словом шицко тераз
Од жими страх мало,
Та ше тераз и выходзиц
З хижочки престало.

Слунко ше лем припратало,
Ніч не гуторело,
А на шицко того воно
Зос шміхом патрело.

Жима, боме, уж думала
Же уж победзела,
Але цошка ше случело,
Цо вона нє сцела.

Слунко блісло, а жима ше
З жалю розплакала
Та ше вецей з свою силу
Нє виказовала.

Пошла вона поганьбена,
Слунко ше ошміхло,
И теди на жемі шицко
Од страху оддихло.

Гоч нє сцела тераз жима,
Та признац мушела
И вецей ше з свою моцу
Нігда не хвалела.

Ту ше видзи же то сила
Вельо меней вредзи
И же то віше красшє слово
На концу победзи.

Кажды то так, кажды прейдзе
Хто ше моцни трима,
Кажды прейдзе як цо прешла
Ту зос слунком жима.

Цепле слово, добре слово
Вельо вецей вредзи
И віше воно на остатку
Шицко зле победзи.

М. Б.

ШНІГ

Шыви хмарки прилецели
Швидко и несподзивано
Та цалу жем обиліли
За єдину ноц. А кед рано
Мали дзечи поставали,
Ох, и була теди радосц...
Як би ше не радовали
Кед шніг им нападал надосц.

М. Б.

Хліста и кертица

Риоуци жем, кертица надинила на хлісту. З длагима писками и оштрума зубами кертица задавала хлісти смертельни рани. У вельким болю хліста ше опитала кертици: „Прецо ме забивааш, цо сом ци завинела, кертицо?“ — „Цо, ище ше питаць, не видзиш же ши порила людзом жем?“ — Хліста жалошніе здихла и гварела: „А твойо дзири у жеми стораз векши!“ На то кертица розняла писки и одмурчала: „Виновата е, ище будзе мерац языки!“ — и жедла хлісту.

Риоуци жем вредно, кертица на часок викукла вонка зоз жеми. У тим чаše ю дочекал и до пазурах сциснул бундасти пес. Кертица зйойчала и вигварела: „Добри псу, прецо ме давиш, цо сом ци завинела?“ — „Пале, одкеди я добри? А тутому не прав ше глупа, — давим це прето, же риеш жем.“

Олізуюци ше од смачного меса бундасти пес гребал на тим месце, бо ше му привидзело же ту недалеко и кертицова пара. Наишол тамаль чловек, коннул до пса кельо мал сили и задудрал: „Не розривай жем, подліно!“

Ш. Чакан

Цо бешедую рошліни о себе?

Едного ярніого дня ше збешедовали рошліни. Ніхто не люби ганіц сам себе, та ані рошліни. Бешеду почал подінніжнік: „Мне ше людзе найбаржей радую. Я перши глашнік же ше мучни, чежки жимски дні уж видухую. Хто лем збачи мойо квице, зогина ше и з ошміхом ме вита як першого вистніка яри.“

— „Можебуц же маш право, — гвари любичица, — але лем з часци. Мне млади дзівчата гледаю медзи траву и коровом и припінаю на свойо млади перши. За мну ше квеца покля лем квитнем. Любов младых наспрам мойого лілового квеца позната ширцом швета.“

— „Барз сце ше почали віхвальовац, — претаргla их ружа. — Кед почніем у маю квитнуц и шириц прекрасни паҳ, улівам до людзких шерцох радосц и любов през цале лето. О моей красоты и приемним паҳу вишшивани велі прекрасни писні.“ — „Не можем розумиц, — умишала ше од далей дикица, — таке возношэнс и видзвиговане. Я ше не любим віхвальовац, але цо правда то правда: хто попри мне прейдзе боси, чи старе, чи младе, кажде ми ше зоз глібоким почитованьом кланя аж туту жеми.“

Ш. Чакан

Кого кельо споминаю по шмерци

Зишли ше раз наштред кладбища тоти даскельо мертвии збешедовали ше о часох кед були живи.

— Я док бул живи, — озве ше перши, — бул сом дзешец роки министер. Велі ми завидзели. Мне ше вшадзи глубоко кланяли кадзи сом лем прешол по кондзеларийох. На моім хованю були велі министрове. О моей шмерци писали новини.

— Я бул, панове, — гутори други, — ей височанства кральовней совитнік. Бывал сом у найскрасіших палацох. На моім хованю була і кральовска фамелія.

— Я преосвяцены владика, — прегварел треци з крижиком на шиї. — Обиходзел сом велі церкви. Кадзи год сом прешол, вшадзи ми баби руки бочки. Покля лем тоти баби жили, вше ме споминали.

— Мойо мено, — гвари штварти, — найдлужей споминал скравець, бо сом му остал должен за шице, — я бул валалски писар у живоце.

— Почитоване панство, — почне пияти, — я за живота бул банкар и индустріялець. Я жичал пенеж і кральом і царом. За мну поніжно бешедовали і сами царове. Я фінансирал войни і битки. О моей шмерци писали новини цалого швета. На хованю ми були делегати з двацет державох.

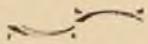
— Панство, я будзем кратки, — озве ше шести, — як главно-командующи жандарох у царскай державі, мойо мено ношело страх тисячом і тисячом. Судъба тисячох була у моіх рукох. На мой знак тисячи жандарох, з байонетами на пушкох,чували шлебоду цара, його фамелії і министерского совіту. Мойо мертвие цело винесене на лафетах польского дзела. Полки жандарох маршували попри мой труни з мирним крохайом. За мойо заслуги на хованю виштрелены сто мажари. Розумели сце?

— Розумели! —шицки єдногласно одвітовали.

Уж ше сцели розисці, але кус далей обачели вельку громаду квица і венцох і ў єдним гробе. Прибліжели ше шицки. Мено мертвого було приуцане з квецом і венцами. Ніхто од присутніх не могол разтолковаць і одгаднүць мено похованого. У тим ше валалски писар вдери по чоле і пове:

— То поета, панове. Вон писал правду о кральох и його совитнікох, о банкарох, попох і жандарох. Його друковані книжкі спалены у кождай общині по акту число стр. пов. 7/ХХХ. Вон умар загараштовани у цемніцы, а тото квеце не прее, бо го заляваю слизи людзох цо нашивую його гроб.“

III. Чакан

ГОВЛЯ И ЖАБА

Дзвигла главу говля била,
Колю води походзкуе;
Приповеда: кле-не, кла-на
И жабом мир нарушуе.

Єдна жабка винила вонка,
Опасносці не нагадала:
Патрела на говлю билу,
А тата приповедала:

„Цо ши шумна, жабко моя,
Не як друга челядзь твоя!
Красна ши як ярнё квеце,
Найкрасаша ши на тим швеце !

Я це видзім лем з далека,
У мене рошнё велька дзека
Най це лепшэ видзім, мила,
Вер мі же бім длужей жила!..“

Говля ище приповеда,
А жабка уж гу ней шеда...
И лем цо гу говлі шедла,
Уж ю тата: Гам! — и жедла.

Так преходза тоти
Котри не думаю
И пре сладки слова
Себе снреведаю.

К. Стрибер

На угору

По Янови троме задругаре вишли угориц сцернянку при Ільпушовим салашу. Перши задругар, Йовген, не велики чловєк, ишол на кочу, а гевти двоме зоз запрагнутими плугами. Йовген бул поў рока у задругі. Был легко облечены — у кошулі хтора му була прейга розкацчана и у сламняніку. Вон скруцел на мосцику и станул при ярку. Осетел на другім концу двоігач Пашути Да нила. Данил уж даскельораз обрацел, бо ше чарнела швижа ораніна коло задружній сцернянкі, але тераз стал при салашу. Йовгенові непрыемна думка прелетла праз главу, бо ше нахмурел, але ше не затримовал длуго на кочу, бо требало коні вишрагац и почац з угореньом.

Уж было слунко досц високо на летнім небе и починало буц цеплю ягод и даскелью дні пред тим.

По драже, за плугом ишол другі задругар. Коні сами пречаговали двоігач з бока на бок дильова, бо дэплові були закапчаны за ручку, а задругар ишол коло ярку и поставкал дзекеди пнатрацы до води. Ишол леніво, вельки бочкоры чежко влекол за собу, а батог завязал на Гомбічку на рекли та ше пориско цагало за нім. То был Міколка, так исто новині задругар. На тлустым ліцу, з под грубых, билих обервох леніво му кіпкали лукаві очі. По тим як ше цагал за плугом випатрало же му ні зач не брига, але на ліцу му веций раз могло влапіц виражене хторе дало наслущыц же ше цошка крие под кратку Міколкову чулку, закрыту зоз вілезнутым кілапом. Коні почали сами круциц на мосцик, та Міколка скричал:

— Гога! Ище пойдзеце до ярку, пст!

Вон зрудцел реклу и зложел ю на плуг. Обрацаючи ше зоз хрибтом на Йовгена, шеднул на ю и кіпкающи пре слунко, почал ше прінатрац на ден як подлетую бібічи за ярком. Док был заняты зоз тогу прыемну забаву осетел, сладкави смак у устах та віньял вельку пікслу зоз рекли и почал пращиц цигаретлу. Длуго ю правел, розтресаючи доган, а кед сцел пошлайц панерик, бо и язік уж вивалев, Йовген го поволал:

— Ноле, Янку, да знёсеме плуг!

— Такой, такой, — одноведол, але першне пошлайц цигаретлу, стресоя до гарсци доган цо розтрес на панталони и почал гледац ширку по кішэнкох.

Та пріналіш познейш, — несцернезліво ше озвал Йовген.

— Дораз енки.., цоже ци ше так понагля?

Вон ше шукал по шыцких кішэнкох, а кед напоў ширку з тей по доней три раз хнал руку, обрацел ше од вигту, хторы покус цагал од вальду, и пріналі. Опімінікуючи ше зоз наслу, тлусту твару ишол поміж ту кочу.

Лушаш же не засцягнеше? Ище не пойдади.

— Ти би вера засцигнул гоч бизме и у крачунским посце почали, — почал ше гнівац Йов'ен. — Лапай за колеска!

Миколка помали и незгодне влапел за ёдно колеско и почал го цагац, тачкаюци ше коло шорогльох. Йов'ен попатрел на широки Миколков нос и гамби хтори сцискали грубу цигаретлу и дрилел моцнейше плуг. Железо ше одквачело од ланца, а Миколка випущел железко. Плуг ше черепчаци преврацел и спаднул на жем, а Миколка дзвигаюци цигаретлу, хтора му випадла, увредзено пригварел:

— Цо дриляш? Могол ши ми руку зодрец!

— Га цо лапаш ягод бухту? Одкеди ши у задруги, постали ци паньски руки.

— Я руки не купел у Сремаку... — увредзено одповедол Миколка и станул гу ярку, чухаюци руку до панталонах. Йов'ен зишол зос коча и преврацел плуг. Не могол мирно патриц як Миколка безбріжно кури та поведол:

— Могол ши образдац док стойш ту...

— Могол сом... дзе пойдзеш зос шлепу кобулу? ... Але лем цо вигварел тото, у очох му бліснул лукави пламенчок... — га баш... можем — одповед и пошол гу свойому плугу.

— Штредком?

— До складу. Дораз и я готови — одповед Йов'ен.

Миколка рушел коні і цагаюци груби ноги за собу прешол коло Йов'ена. На штредку скруцел, оправел плуг и пущел го. Натаргуюци зоз дэпловами, рушел ше, а за плугом остала чарна бразда. Як жем падала преврацена зоз железами, спод ней ше курел прах и шедал по сухей сцернянки.

Йов'ен попатрел за нім и прегварел себе: „Но видзиш же можеш. Озда будзе о 30 роки и зос тебе добри задругар“.

Драгом, зоз лярму, приходзел треци задругар — омладинец Фечо Яким. То бул дробни легіньчик, живи и шыцок разтрещени. Червени, мала твар му була розпалена, а слунко му вицагло даскельо пеги коло носа та випатрал ягод попирскани з червенну фарбу. Лярмал зоз звучним гласом и понаглял, бо му ше драгом погубела штверц, прецо и заостал за Миколком. При мосцику за гвіздал на коні і скричал:

— Лапац за Миколком?

— Можеш, — одповед Йов'ен.

— Багару ми оглодало. Якиш зазрак здротовал подбрухач а не загнул дрот. А як же Миколка рушел перши? Сцело му ше?

— Цошка ше не одцаговал.

Але кед ше Фечо позорнейше запатрел за Миколком, дробна, шумна твар му ше размагла до шмиху, але нараз ше и узбильела. Спадло му до оч же по сцернянки остава крива бразда, а дагдзе ю ані не видно, бо плуг не орал, а Миколка натаргүе коні раз на ёден, раз на други бок, чмига понад ніх и кричи якиш непорозумліви мена. Рушел ше вельо живіше ягод цо ше звичайно рушал.

— Цо тот роби? — скричал Фечо на Йовгена починаюци ше шмейц, — Пале як бразда сват!

Йовген не обращел позорносц як Миколка орал, але кед осетел криву бразду, облал.

— Пойдзе шаленяк на Папугову, — повед звладуюци гнів и вишол опрез коньох.

— Миколка! — скричал.

— Не чує тот ніч. До вечара би цалу Билу зорал, — пригварел Фечо и обачел же Миколка почал ище живше рушац коні та го прешол шміх. Йовген облал и заш скричал, а Миколка ше аж тера зглянул. Уж досц одишол од краю.

— Не видзіш цо остава за тобу? — злярмал Йовген. Миколка стал ёден час мирно, сцераюци зной з карку, патраци на свою роботу, а вец одповед: — Га цо можем? Цага Юльча до кукурици.

— Цагаш ю ти! Чекай, пойдзем я напредок!

Миколка мирно шеднул на плуг и докурйовал цигаретлу. Станул аж теди кед Йовген упрагнул и здогонел го зос своїма коньми. Миколка прелігнул увреду, бо обходзаци го, Йовген му доруцел:

— Фришко ты виупрекосциш, лем предлуж так!

Миколка подумал: „Ша я тато и сцем“. И зос поглядом хто-ри крил вельо мержні провадзел Йовгена хтори ишол коло сво-його плуга.

Слунко почало баржей пригривац. Раньши, швижи воздух неставал зос польох. Депи, хтори починали дораз за драгу, зрана були закриты зоз белавкастим, слабим випареньем, а тера з ше желеніли по сам валал. Трава ше осхла од роси, а дражка хтора идзе на просто през депи забилела ше на слунку. Шицко цо ше видзело около... и драга хтора круцела помедзі поля, и кочи накладзени зоз житом, хтори доходзели тута, и широка па-жица, валалски статок цо пасол коло старого бебелью, густы шор древох коло драги цо водзи на Ризкашу, скосени, жовти поля, задругаре хтори лем у кошульох почали угориц, — шицко ше напіло под цепліма зарями юлскога слунка.

Йовген зос своїм плугом ишол напредок, а за нім Фечо. Миколка остал на остатку. Незгодне му було крачац по бразди, але бащ по ней ишол, преплітаюци зоз неспорима ногами и по ораним и по бразди.

Йовген напредку гонел меркуюци же би бразда проста ви-шила. Провадзел як желеza превращаю суху жем, хтора як надала трущела ше на грудки, а прах ше дзвигал и шедал не лем по плугу але и по нім... Желеza би ше дара зашвицели на стри-берно, а жилки пукали под німа ягод кед би дахто таргал ценку шшаргу... Вон не обачел же ше зоз другого конца рушел Даниил зос своїм двоігачом. Але Данила обачел Фечо, и кед ше уверел же му плуг ідзе добре, не могол ше стримац же би ше даци не спітал Йовгеноў та попонаглял опрез коньох.

— Рушел и Данил, — повед кед го здогонел. Иовген попатрел тамаль и дакус ше нахмурел.

— Трима ци ше кулак, — додал Фечо, — не сце войсц до задруги. То ви служели дараз у нїх, га?

— Два роки, — одповед Иовген, — чека Данил як да лепши часи та не уходзи.

— Лем най чека. Вон ше сцел биц кед сцели пописовац?

— Вон.

— Чул сом же лем цо не дошло до битки.

Иовген притримал дакус плуг, бо го почало вируцовац а веџ додал:

— Розрепели их. Знам Данила ище од теди кед сом бул слуга: гоч зос ким ше побил.

— Значи же є, гат, збитлїви, — доруцел Фечо, патраци на други конец з малима, желенима очми — цо сом не бул там? А як же ше поспричкали?

— Не знам точно, але ми сват Малацко дацо приповедал. Гвари же кед вигласали же му — як йому и оцови — досц максимал, скочел яг'од да го опек дахто и такой ше пущел на салаш. На тим вон бивал, а на малим, на Брестовцу — биреш. Кед ци ту дас о годзину на салаш пришла комесия. „Цоже сцеце? — питал ше Данил. „Пописовац зме пришли“, — одповед сват Малацко, — можеш ше селїц на други салаш.“ „Цо, пописовац?“ „Не приповедай вельо — погрожи Малацко, а то ци и тот пришол розограти, а и цошка од скорей вони то мали медзи собу, — „аж не приповедай“, гвари, „бо дораз пойдзеш там дзе ци место“. Кед ци ше Данил розпалі: „Лем рушце дацо, давден зоз вас пойдзе з розбиту главу!“ „Цо?“ Скочи Малацко и гу Данилови. Тот ше вимкнул гу хлівним дзвером дзе порихтал якуш киянку. „Лем гибай“, гвари. Малацко станул глѣдаюци з очми дацо згодне и уж сцел голоруч скочиц гу Данилови, але хлопи убегли медзи нїх. „Цо правице, гвари, комендиї“. Данил ше обрацел и такой до валалу. „Будзем видзиц, гвари, до кого ше будзеш репиц.“

— Значи, найинтересантнейше не було, — зашмаял ше Фечо, — а пописали зато?

— Пописали, але вжали лем мали салаш и жем понад 34 гольти. Тот му остал...

Иовген узих, бо Данил бул уж недалеко. Було му неприємно же ше муши зоз бувшим газдом стретнуц. Данил ше приблїжвал зос своїма коньми. Крача Данил коло плуга и бави ше зос кратким батогом, хтори пукнє дзекеди над коньми. Попатра на тот конец одкаль иду задругаре и хмури чоло. Чарни, густы оберва му ше зиходза над предзерніма очми до грубей смуги. Ледво стримуе гнів хтори ше нараз появел у нїм. Бочкори му намасцени зос сланіну та збераю прах по сцернянки, а предзвово панталони поплатани на коленох...

Фечо з радозналосцю патрел на Данила и його коні и спомнул зоз зависцу:

— Добри ма багари! Ма тут даўдзе зліскано овса. Легко би я зоз нім... донісац інче дас-30 метери гу обавезі та би дораз попушцел.

— Више мал добри коні, — одноведол Йовген.

— Добре би нам пришол такі пар до задругі, га? Инче я будзем орац на іх, як вам ше видзі?

Кед бул уж недалеко од задругарох, Данил зопар коні, одво-ел ше од свойого плуга и вдерел на просто прэз швижу ора-ніну гу нім.

Фечо зачудовано почал кліпкац зоз жаленіма очми и дакус заоставац. Йовгеноў було цошка незгоднё, а Міколка, хтори ишол по бразди, ошміхнул ше яснейшэ зос своіма грубіма гам-бамі и вишол з бразди.

А Данил, стримуюци жімни пламенчкі под густіма обервамі, чмигаюци з батошком, уж бул на задружнай сцернянкі.

— Добре рано! Та ореце, ореце? — озвал ше перши. У гласу му могло обачыц гордосць и притаєні гніў. — Можеме дакус и одпочинуц, не так? Од додня не мож таکой шыцко зугориц.

— Дай боже, добре рано! — одозвал ше бешедліў Фечо.

— Ми будземе на поладнے одпочивац.

— Но лем стаńце. Жемі нам бразда коло бразди, добры зме сушеди, а ні́да не попріповедац.

Йовген не мал дзэку ставац, але Фечо осетел якеш задовољство, бо чувствуval же Данил наполніти зос чімнік чого ше дума ошлебодзиц, та вон затримал Йовгеноў коні.

— Гой, пшиш! Ви зато наборикали уж. Гога! Ей, кед ци зрежем! — Вон потаргнул дэплові. — Але вас зато обегнеме інче.

Данил пришол зоншыцкім гу нім.

— Здогоніце, бо у вас на нормі! — подіміхнул ше Фечові.

— Озда ю преруцице. А кед не — дахто лем зоре, озда паже-ніце дакого.

— Могли бы нам, вера, и ви помогнүц. Лем обраце та за нами, — одновед Фечо, а на чоле му ше скора позберала, бо му ше не попачели Данилову прикри слова.

— Задругаром да орем? — зачудовал ше Данил и дрылекалан на задок. Міколка од задн'ого плуга пришол бліжай и ста-пул дакус з боку слухаюци. Зос сімпатію патрел на тварду Данилову твар, хтора мала одлучні вигляд.

— Вам да орем? — поновел вон.

— Цо же, задругаре остатній людзе? — онітал ше Йовген и осетел як ше цошка рушело у нім.

— Ёст и горших.

— Будзеце інче и задругаром орац! Инче дакус! — нагло повед Фечо и указал свой мішково зубі. Данил дакус побряднул, ионатрел на Фечу и повед:

— Цоже, чвирдошу, озда ме ти будзеш паганяц до задругі?

Фечо одмахнул з руку и подумал: „Тот не за дискусію” Зашмяял ше весело але и злобно.

— Увредзели сце ше, гей, а я вас, видзице, нє сцел увредзиц. — Док тото гуторел подумал себе: „Лем ше вешель, фришко тебе зламу карк. Лем цо скорей, швет це скарал.“ И весело додал:

— Та цо би вам хибело, так, ни-а, з нами?

— Од дзевец угориц, га?

— А ви вредни, та бисце могли и од скорей.

— Айде! Патъ ти смаркоша!

Йовгэн стримовал у себе гнів хтори ше у нїм появел ище кед осетел же и Данил угори. Вон волел же да ше анї нє стретню, а тераз анї нє сцел ступиц до бешеди. Вон влапел дэплови и повед Якимови:

— Но гайде, нє забавяйме ше.

— Такой, сцигнеме, — одповед Фечо, — баш зме ше розпри- поведали зос сущедом.

Було му приємно спричкац ше зоз Данилом та додал:

— Ви, як да, бачи Данил, нє барз маце дзеку до задруги, га?

— Баяко, мам.

— Цо же так нараз?

— Цо же? Пале яки ми ту!

— Нє пачи вам ше, га?

Данил мерал Фечу од глави до пети и муши же му нє найлєпше думал, але ше найбаржай чудовал же ше мали Фечо так шмело задзера. Вон повед:

— Нє пачи ше ми же таки як ти вшадзи цискаю нос. Да ци є голем таки же дзе го дриліш та да затка, але анї муха ци нє ма на ньго дзе шеднуц. Розпредаце ви фришко задругу на лицитацию.

Фечово очи закліпкали дробно, павучайки не могли скриц нагли искри з малих жренкох. Нє звладаюци увредзеносц висипал на Данила тоти слова:

— Яки є таки е! Ище дакус та будзеце, бачи Данил, ходзиц зоз голим задком коло салашу. Будзеце задармо сликовац чуткару. Ище вас и до новинох положа як кулака... и... висликую та ше буду и Сримци припатрац на вас.

Данил стал у несподзиваню и загвидал.

— Патъ ти шапутрака! Сину, язичок, як би ци го скрациц! Будзеце ви сликовац шицкі, не лем чуткару, але и празни пойди.

— То уж увидзиме! — одлучнє одповед Фечо и заш рушел Данила:

— Та не придзеце до задруги? А годно вам буц жаль.

Вон почал розкапчовац коштулю, хтора му була вицагана зос панталонох, бо му було горуцо и додал:

— А можебуц же вас анї нє зосць.

Данил, чмигаюци коло себе зоз батошком, погрожел:

— Айд, бо ци дам з данцым, та тельо того! Жаль? Будземе видзиц же кому жаль. Так ми ше видзя же дакому будзе, аль ягбачу нс мнс!

Йовгэн видзел же ше нё вредно розцаговац, та вжал денлови до рукох. Попатрел Данилови просто до очох и дакус ше нахмурел. Слова му були порихтани.

— Окань ше, Данил. Дармо ше гнївац. Нацо ши пришол, кед маш и ти роботи и ми? Нё пачи ци ше, але анї мнё ше нё начало кед сом бирешовал у це. Пришли иньшаки часи. Лепше да нас зохабиш на миру, бо бизме приноведац вельо могли. Мали бизме ше обидвоме чого здогадац, а я баржей ягод ти. У задруги биш нё робел гоч бини и вошол, та лем газдуй зос своїм, а нас зохаб на миру.

— Та охабим вас, нё бой ше!

— Нам як будзе, — додал Йовгэн рушаюци конї, хтори не барз мали дзеку рушиц. — А постараме ше же би було лепше як пред войну. Памятки зос тих часох ми чежки. Твойо не, бо ши мал жеми. Я нё мал анї бразду. Думаш же сом забул на то? Прето ме, випатра, сцец спаліц зоз гнівом. Але дармо — нашо ше драги розинили. Того нё слухай! Айде! Люби подвальовац. Кед нё будзе добре о дзешец ряхи, вецка будзен мац право пригваряц, а тераз ище лем перши рок. Нё забегуй ше!

Йовгэн рушел зос своїм плугом, оглядываюци ше. Данил доруцел щыхо, патраци на його узноесни хрибет:

— Уж то видно як вам пойдзе.

— По богари зато придземе! — бубнул Фечо, бо го дзека нё преходзела же би штухал Данила. Данил махнул моцнейшэ з зос чмиговом.

— Лем вам то хиби! Нё препознала би це мац так легко. Но рушай, рушай, бо вас и ноладнё влани, анї сце нё образдали.

Фечо чувствовал же ма вельо койчого на языку, але Данил и: таки же з нім мож мирнейшэ бенедовац, та ше зоз жальом одрекол дальнего спричканя. Опасуюци ше обращел ше гу коньом, але ище зато повед:

— Док будзенце розберац салаш та нас можеце поволац за мольбашох. Баш сом патрел же будзе добра економия з ньюго... Помогнеме. — Вон ше нашимеял Данилови до твари, а тот стал на єдним месце и нё могол одорвец очи з ньюго. Кед конї рушели и кед дакус одніпол, Фечо ше ище обращел и дзвигнул кониую зос хрибта.

— Таки ни-а будзенце ходзиц, бачи Данил.

Данил одмахнуў з главу и одплюннуў.

— Але анї твою доброту ми нё треба. Начухам я тебе ище нос, рапуху, — пригварял себе, а у чарных очох му ше указала риненосц же тово цо дума и виполныў.

Миколка дакус оклевал. Стал на боку и кед ше Данил, започинаюци чмигац зоз батоцком, обращел же би попол гу своїм коньом, Миколка ше озвал:

— Сцекай од ней на километер. Нё уходз, гет!

Данил познал Миколку. Знал же му газдованс ис: ишлю так як треба. Гоч мал лем петнац гольти, прецо го обавеза ис барз

прицискала, заж лем чежко виходзел на край пред тим як вошол до задруги. Міколка зошицким інішак думал як гевти двоме задругаре, але Данил не мал дзеку бешедовац з нім.

— Знам же як.

— Я убег, та тераз мушым цагац. Не даю жиц погане. У фебруару сом вошол до задруги, а виплацац буду по Крачуне... жи так кедможеш! Цали рок през динара!... Але им подвалюем зато.

Данил ше рушел и з ненависцу повед Міколові:

— Га нач ши убег, шаленяку? Сцел ши и жем дац и добре жиц, га? Думал ши же ци само будзе чуриц до обисца, та тераз цагай.

— Таки з нами ғаздую, — прэжубротал Міколка указуюци пред себе и думаюци на Фечу.

О даскельо минути Данилов плуг ишол на ёден конец, а три задругарски на други. У воздуху ше почала віше баржей чувствацац цеплота. Над польом летали голуби хтори ше дзвигали з Данилового салашу, а над драгу, високо у воздуху подлетовал шкорванчик... перше ёден а дакус познейше дзвигнул ше и други. Далеко, тамаль дзе ше обращал помали вітерняк, белавела ше Фрушка Гора. Випатрало як да ше дзвига у штред желених польох, ягод забута ту, бо на шицких других боках ніч ше не указовало над горизонтом, окрем древох коло драги и салашох разруцінших ширцом по ровніні. У валае ше билели хижы на остатнім шире, а кочі ше вецей нашоровали през яраш и помали ишли попри доліні...

Задругаре угорели сцернянку. На концу, кед обращаці, Йовген посовітовал Фечу:

— Зоз Данилом дармо будзеш бешедовац. Ти ше зоз нім не годзен поўданец, бо Данил научел ғаздовац. Вон за туту жем жие. Поберблял ши тата цо ши не мушел. Тераз може припoведац: „Задругаре ме сцу задавиц.“ Най вон робі вонка цо сце, леинше ти пать на Міколку, бо вон у задруги може вецей направіц чуда. Ти кулака не можеш так легкім убедзовац о задруги, бо кед ти уходзел та ци стари 800 крадвата унес, а ище гольт и пол достал за окучницу, а вон уноши свой двацец пейц лебо трицец гольти. Вон задругарох не може похопіц.

— Знаце, бачи Йовген, — одповед Фечо, — Чи сом поберблял чи не, але ме так штуха кед видзім же би ище нешкі дахто сцел ғаздовац. Не досц му было скаранікові? До вчера лем здзэрал худобу. Я вам гварим же бім любел на його багарох орац. А думал сом же мі спиш зос пориском... Вапатра же го уж преходзі дзека за бітку.

Йовген одишол напредку, а Фечо заостал далёко за нім и випатра же ище длуго не забувал на Данила, бо часто попатрал по полю гледаюци го з очми, а кед би були ёден просто другого, подумал би: „Ище я, бачи Данил, дочекам же будзеце задружну сцернянку угориц. Може буц будзеце и у моей бригаді“.

Р. Керестур, 1949

Сабадаш Янко

З М И С Т

Дюра Варга:	Кратки исторични препатрунок кніжковиці творчосці у	
	нашим народзе	5
Микола Скубан:	Пред штреляньом	32
Дюра Варга:	Перша кніжка на нашим языку	33
Михал Ковач:	Ой, ви витри...	40
Мирон Будински:	Жима и ташок	41
Микола Коциш:	Бешеда зос Тису	42
Василь Мудри:	Тарас Шевченко	43
Янко Фейса:	Ещи себе єдну писню зашпивам	48
Василь Мудри:	Товаришки	49
Евгений М. Коциш:	Перши шніг	51
Микола Скубан:	У приятеля	54
Оскар Коциш:	На правей драги (Виривок)	55
Янко Пашибркаш:	Там, на гори...	58
Дюра Латак:	Нялкони	59
Василь Мудри:	Поля радосци	65
М. Б.:	Жима и слунко	66
М. Б.:	Шніг	67
Штефан Чакан:	Хліста и кертица	68
	Цо бенедую рошліни о себе?	68
	Кого кельо споминаю по шмерци	69
Ксенка Стрибер:	Говля и жаба	70
Янко Сабадош:	На угору	71

УМЕТНІЦКИ ПРИЛОГИ:

Йов'єн Коциш:	Тарас Шевченко (Зос сликох Одбору за Русинох СКПДВ-и)
Мирон Будински:	Портрет старого діда
Йов'єн Чакан:	Природа

Друковані 1.300 примирніки